

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav Blízkého východu a Afriky

Diplomová práce

Julie Ravingerová

Jom Tov Lipmann Heller (1579 – 1654) a jeho spis
Megillat ejva

Yom Tov Lipmann Heller (1579 – 1654) and his Scroll
Megillat Eivah

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto práci, vedenou paní doc. PhDr. Jiřinou Šedinovou, CSc., vypracovala samostatně a že uvádím úplný seznam veškeré použité literatury.

Vysoká škola: Univerzita Karlova v Praze

Fakulta: Filozofická

Akademický rok: 2008/2009

V Praze,

.....

Julie Ravingerová

Poděkování

Velmi ráda bych poděkovala a vyslovila uznání paní doc. PhDr. Jiřině Šedinové, CSc., za excelentní odborné vedení a množství cenných připomínek a rad, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout.

Zvláštní dík za neocenitelnou podporu a pomoc patří mým rodičům.

Anotace:

Práce obsahuje český překlad spisu v klasické hebrejštině, *Megillat ejva* od židovského učenice ze 17. století Jom Tov Lipmanna Hellaera. Překlad je doplněn komentářem a předchází mu úvodní studie.

Annotation:

The thesis contains a Czech translation of classical Hebrew work, *Megillat Eivah* by the seventeenth-century scholar Yom Tov Lipmann Heller. The translation is accompanied by a commentary and an introduction study.

Klíčová slova:

Židé

Literatura židovská

Autobiografie

Česko

17. století

Jom Tov Lipmann Heller

Rodinný svitek, megilla

Lokální purim

Key words:

Jews

Jewish Literature

Autobiography

Bohemia

17th century

Yom Tov Lipmann Heller

Family scroll, megillah

Special purim

Seznam zkratek

EJ – Encyclopaedia Judaica

HRR – pan, rabi / náš rabi

JB – Judaica Bohemiae

K“C – kněz spravedlivý, později příjmení Katz

KHRR – vážený pan, rabi / náš rabi

MHRR – náš učitel, pán, rabi

MWH – náš učitel, pán / náš učitel a rabi, pán

RSDŽ – Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice

SGL – kníže levitů, později příjmení Segal

ŽMP – Židovské muzeum v Praze

Běžné hebrejské eulogie jako Z"L, ZC"L, JR"H jsou ve svém významu rozepsány přímo v přeloženém textu.

Obsah

1	Úvod	8
1.1	Téma diplomové práce	8
1.2	Způsob citace a transkripce.....	9
2	Heller – pražské působení.....	11
2.1	Praha v životě Jom Tov Lipmanna Hellera (1579 – 1654).....	11
2.2	Pražské působení a dílo Jom Tov Lipmanna Hellera	14
3	Rodinný svitek jako literární žánr	17
3.1	Lokální purimy a rodinné svitky	18
4	<i>Megillat ejva</i>	21
4.1	Text, vydání a jazykové verze	21
4.1.1	Vydání a jazykové verze.....	22
4.2	Jazyk a styl	23
4.2.1	Jazyk	23
4.2.2	Styl	27
5	<i>Megillat ejva</i> – překlad a komentáře	31
5.1	Komentář k překladu	31
5.2	<i>Megillat ejva</i> – Svitek protivenství	31
6	Závěr	57
	Seznam použité literatury	59
	Resumé.....	62
	Summary.....	63

1. Úvod

1.1 Téma diplomové práce

Obecně je aškenázská příležitostná literární tvorba, kterou je třeba oddělit od tvorby synagogální, s ohledem na dobu svého vzniku velmi málo známá, na rozdíl od literatury sefardské, jež obsahuje daleko více položek a oplývá daleko větší rozmanitostí motivů a žánrů.

V rámci židovské aškenázské umělecké literatury v době baroka můžeme najít dva zajímavé žánry, které spolu velmi souvisejí. V oblasti poezie, která se jako jediný žánr hebrejské literatury vyvíjela kontinuálně v celé diaspoře, se jedná o poetické skladby – pijjuty, skládané příležitostně, k výjimečným událostem. V oblasti prózy je to pak žánr příležitostných místních svitků, tzv. rodinných megill.

Osobnost Jom Tov Lipmanna Hellera, jenž byl talmudickým učencem a rabínem působícím v regionu střední Evropy v první polovině 17. století, je zároveň spjata i s tvorbou pijjutů

a jeho patrně nejznámějšího literárního díla, rodinného svitku s názvem *Megillat Ejva* (Svítek protivenství).

Diplomová práce přináší komentovaný překlad této rodinné megilly do češtiny a klade si za cíl jednak charakterizovat její místo v rámci hebrejské narativní literatury ve střední Evropě 17. století, jednak zhodnotit ji v kontextu tehdejší lyrickoepické tvorby aškenázské oblasti. Pro literárněvědné zpracování je zvolen analytický postup, vycházející z tištěného originálního pramene textu v klasické hebrejštině. Jde spíše o překlad orientační, zaměřený na faktickou stránku věci víc, než na stránku uměleckou. Z hlediska formálního se respektuje

členění do kapitol (odstavců) a vět, ale upouští se od zachovávání zvukomalebných prvků.

Práce obsahuje úvodní kapitoly, předcházející samotnému překladu. V první řadě je to shrnutí Hellerova života a díla s důrazem na jeho působení v Praze, dále pak kapitoly obsahující vymezení žánru rodinných svitků v aškenázské literatuře. Následující kapitola je věnována samotnému dílu *Megillat ejva*, obsahuje informace o vydáních a jazykových verzích a následně stylistický a jazykový rozbor.

Překlad do češtiny, který tvoří stěžejní část diplomové práce je pořízen z edice *Wreschner, Ja'akov Jerucham (ed.), Megilat Ejva mrškbh“g rabejnu Jom Tov Lipman Heller..., Jerušalajim 1999*. Tato edice obsahuje kromě samotného textu *Megillat ejva* i dodatek k *Sefer Megillat ejva*, který je mylně přičítán jeho synovi. V této edici je samotný text *Megillat ejva* výsledným kompilátem čtyř pramenných textů, vydání, která editor zkompiloval, pro dosažení co nejkompexnější podoby výsledného textu *Megillat ejva*, jak editor sám poznamenává v předmluvě. Samotný text je okomentován množstvím editorových poznámek, které se vztahují jednak k biblickým a talmudickým citacím, jednak k různocnění a variantám v textu jednotlivých exemplářů *Megillat ejva*, anebo se jedná o poznámky faktografického charakteru. Ačkoli Wreschnerova edice není kritickým vydáním *Megillat ejva*, představuje významný počín z hlediska množství sebraných informací. Ať už se jedná o bohatý poznámkový aparát, poukazování na odlišnosti v jednotlivých vydáních *Megilly*, anebo závěrečnou studii o Hellerově díle. Edice rovněž obsahuje obrazové přílohy, jako jsou titulní strany jednotlivých vydání Hellerových děl nebo ukázky z rukopisů.

1.2 Způsob citace a transkripce

V poznámkách pod čarou uvádím odkazy a citace vždy ve zkrácené podobě, tzn., cituji

příjmení autora, zkrácený název knihy a stranu, z níž je citováno. U několika děl jsou uvedeny zkratky, které se běžně používají; při svém prvním výskytu jsou vysvětleny a rozepsány a následně jsou k nalezení v seznamu zkratek. Zkratky biblických knih jsou převzaty z ekumenického vydání českého překladu Bible.

Při přepisu hebrejských jmen a termínů používám způsobu, jaký navrhuje Bedřich Nosek v překladu knihy *Judaismus od A do Z*. Židovská jména v Juden-deutsch jsou psána foneticky, pokud však existuje jejich zažitý německý přepis, je tento ponechán.

V případě toponym uvádím český výraz, pokud existuje, jinak je toponymum citováno v originálním znění.

V samotném překladu však jsou z důvodu zachování rázu historického literárního textu ponechány židovské výrazy, existují-li, a jejich český či originální ekvivalent je pak, stejně jako lokalizace, uveden v poznámce po čarou.

2. Heller – pražské působení

2. 1. Praha v životě Jom Tov Lipmanna Hellera (1579 - 1654)

Jom Tov Lipmann Heller se narodil v bavorském Wallersteinu poblíž Nördlingenu, ale již jako osmnáctiletý, v roce 1597, se stal dajanem v židovské obci v Praze, kde zůstal v této funkci po 28 let.¹

Do Prahy Heller přišel někdy po roce 1590, totiž v roce 1593/4, když mu bylo patnáct nebo šestnáct let, oženil se s Rachel, jež byla dcerou zámožného obchodníka z Prahy Mosese Arona Munka, a jak bývalo zvykem, odešel žít s rodinou své ženy. Rachel byla z matčiny strany příbuzná s rodinou Horowitzů, tedy s rodinou, která byla v popředí společenského i náboženského života pražské židovské komunity. Tato rodina měla například ve vlastnictví Pinkasovu synagogu, kde měl své místo k sezení při východní zdi, v blízkosti aronu a vedle svého tchána, i sám Heller. V roce 1604 daroval této synagoze pláštík na Tóru, avšak neznámo k jaké příležitosti.²

V zimě roku 1597, když bylo Hellerovi asi dvacet let, zakoupil pro svou ženu a sebe čtyřpokojevý byt v židovské čtvrti.³ Jednu místnost, jak zmiňuje v prvních odstavcích *Megillat ejva*, vyčlenil jako studovnu. Byt se nacházel v přízemí budovy, která sousedila s domem jeho tchána a zároveň se nacházela v těsné blízkosti kostela Sv. Ducha. V témže roce vydal Heller i svou první knihu *Bchinat Olam*.⁴

¹ Encyclopaedia Judaica, vol.8, s. 796.

² Davis, Yom Tov Lipmann Heller, p. 36.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

Na druhé straně i Heller sám představoval na tehdejší poměry dobrou partii. Již ve svém raném věku studoval v ješivě váženého učence Jakoba Günzburga a byl tedy nadějným mladým vzdělavcem z respektované a známé rodiny.⁵

Často se rovněž uvádí, že Heller byl studentem Maharalovým, tedy Jehudy Loewa ben Becalela. Toto však není pravdivé tvrzení, alespoň tedy ne v přímém smyslu slova. Heller nikdy nestudoval přímo u samotného Maharala a vždy, když jej citoval, dával mu obecnější titul „náš učitel“, zatímco Günzburga tituloval „můj učitel a pán“. Na druhé straně, Maharala citoval ve svých dílech daleko častěji, četl jeho knihy, naslouchal jeho kázáním, a jeho dílu se věnoval celý svůj život.⁶

V roce 1625 se stal rabínem v Mikulově, avšak ještě téhož roku se přestěhoval do Vídně, kde byl zvolen předsedou rabínského soudu. Vídeňským rabínem zůstal přesně dva roky a v roce 1627 se znovu vrátil do Prahy.⁷

To bylo v době třicetileté války (1618–1648), kdy panovník na jeho židovské souvěrce v českých zemích uvalil vysoké daně. Starší pražské židovské obce, v čele s Hellerem, pak vybírali rovněž vysoké daně od členů pražské obce, aby tak zaplatili půjčku, jíž si byli nuceni na zaplacení velikých částek císaři vzít. Někteří členové komunity však tomuto zdaňování oponovali a Hellera obžalovali z protěžování majetnějších vrstev v obci. Když potom jejich snaha o Hellerovo odstranění úřadu selhala, udali jej císaři Ferdinandu II. a obžalovali jej z urážky majestátu a pohrdání křesťanstvím.

Podle Putíka za intrikování a udání proti Hellerovi stála pražská protibaševistická opozice. Volbu Hellera na post pražského rabína nepochybně ovlivnil Jakob Baševi. Jenomže zatímco jeho pozice byla ve vztahu k tehdejšímu představenstvu neotřesitelná, Hellerova byla

⁵ Davis, Yom Tov Lipmann Heller, p. 23-25.

⁶ Davis, Yom Tov Lipmann Heller, p. 31.

⁷ Encyclopaedia Judaica, vol.8, s. 796.

nejistá už od samého začátku.⁸ O Hellerovi je známo, že ve vnitřních sporech obce obvykle stál na straně Baševiho. Lze tedy předpokládat, že při něm stál i v otázce rozpisu daní, a tím si mohl snadno přidělat nepřátele. Udavači patrně neusilovali o Hellerovu smrt, a zřejmě správně odhadli, že výsledkem případu bude Hellerovo vyhnání z města a velká finanční pokuta, z níž velkou část nákladů by mohl nést právě Baševi.⁹ Heller byl 25. června 1629 zatčen a uvězněn a odveden do Vídně.¹⁰

Do Prahy se pak znovu vrátil po čtyřicetidenním uvěznění v srpnu téhož roku.

Z Prahy Heller se svou rodinou odjel do Polska. Nejprve pobýval a působil současně v Lublinu, Brestu Litevském a v Nemirově, kde mimo jiné složil právě jednu ze svých elegií v reakci na masakry kozáky Bogdana Chmielnického. Od roku 1634 sloužil po deset let jako rabín ve Vladiměři na Volyni, v oblasti dnešní Ukrajiny. V této době byl přísedícím rabínského soudu pro Radu čtyř zemí a zároveň působil jako jeden z hlavních kazatelů při příležitostných shromážděních na trzích v Lublinu, Jaroslavi i jinde. Během svého vladiměřského působení se zasadil o znovuoobnovení zákazu kupování si rabínských postů, čímž se podruhé utkal s tvrdou opozicí. I podruhé však od něj byla odvrácena hrozba, a Heller byl zachráněn svými vlivnými přáteli. Potom se od roku 1643 usadil v Krakově, kde byl zvolen rabínem, a o pět let později se stal hlavou tamější ješivy. Během svého krakovského působení Heller připravil druhé vydání svého díla *Tosafot Jom Tov*, které prvně vyšlo v Praze o třicet let dříve, v letech 1614–17.¹¹ Heller v Krakově zemřel. Pohřben je na tamějším starém židovském hřbitově. Se svou ženou Rachel měl deset dětí, šest dcer a čtyři syny. I jejich jména zmiňuje ve svém díle *Megillat ejva*.

⁸ Putík, Příběh z barokní Prahy, s. 31.

⁹ Putík, Příběh z barokní Prahy, s. 25.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ EJ, vol. 8, p. 797.

2.2. Pražské působení a dílo Jom Tov Lipmanna Hellera

Za nejznámější Hellerova dílo se pokládá komentář k Mišně nazvaný *Tosafot Jom Tov* (Dodatky Jom Tova), jež sepsal za svého působení (1614 – 1617) v pražské Společnosti pro studium Mišny, již založil Maharal. Dalším dílem, jež přímo ovlivnilo místní pražskou halachickou tradici bylo dílo *Ma'adanej melech* (Lahodné pokrmy královny), rovněž nazývané *Ma'adanej Jom Tov*. Jedná se o komentář k talmudickým komentářům Ašera ben Jechi'ela ze 14. století, týkající se především kašrutu a modliteb.¹² Z Hellerových dalších děl, z nichž se všechna vyznačují čistým jazykem a výjimečným stylem a dobou svého vzniku se váží k Praze, lze vyjmenovat následující: komentář ke knize *Bchinat olam* Jedaji ha-Pniniho (Praha, 1598), *Curat ha-bajt ha-mikdaš* (Praha, 1602) o podobě Chrámu podle Ezechieleova prorocství a glosy k dílu Josefa ben Jicchaka ha-Leviho *Giv'at ha-more* (Praha, 1611).¹³

Kromě mnoha dalších děl, napsaných a vydaných různě po Hellerových působistích, zůstalo mnoho spisů v rukopisech. Heller byl rovněž autorem poetických skladeb, pijjutů a selich, v reakci na události roku 1618-20 v Praze, a židovské pogromy roku 1648 na Ukrajině.

Kromě spisu *Megilat ejva* se k období třicetileté války a Hellerova působení v Praze váží další dvě umělecká díla, pojmenované dle incipitů „*Utkám se pro pomoc k tobě...*“ a „*Prodloužily se dny a neštěstí vzrostlo...*“¹⁴ Byly vytvořeny za účelem jejich čtení při výroční vzpomínce v pražské židovské obci, spojené s půdenním půstem a příslušnou liturgií. Tak vznikl svátek známý též jako Pražský purim stanovený na den 14. chešwanu, kdy v roce 1620 po bitvě na Bílé Hoře císařské vojsko obsadilo pražská města.¹⁵ Tyto dvě

¹² The Encyclopaedia of Judaism, p. 712.

¹³ Encyclopaedia Judaica, 2nd edition, vol.8, p. 797.

¹⁴ Překlad selichy do češtiny in: Šedinová, Pražská selicha Jom Tov Lipmana Hellera z roku 1621, s. 1.

¹⁵ Šedinová, Hebrejská lyrickoepická poezie v českých zemích v 1. polovině 17. století, s.33.

selichot se vztahují především k postavení pražského židovského obyvatelstva v letech 1618–1620, tedy od pražské defenestrace až po několik dní po bitvě na Bílé Hoře.

Obě tyto selichot vznikly pravděpodobně v roce 1621, tedy ještě před prvním výročním dnem události.¹⁶ V jejich prvním vydání, patrně z téhož roku, můžeme nalézt Hellerův úvod k selichám, psaný prózou. Tento prozaický úvod je oproti lyrickému znění selichot psán dobovým kronikářským slohem, se stylistickými prvky rodinných megillot.¹⁷

(Reakcemi dalších autorů na události té doby byly tři texty kazatele a rektora pražské ješivy Šloma Efraima Luntschitze, pro připomínku dne 2. adaru 1611, kdy do Prahy vpadla vojska pasovských vojsk. Skladby vznikly roku 1613 a jsou to jediné, co se dochovalo z Luntschizovy poetické tvorby.¹⁸ Selicha neznámého autora, která připomíná dobytí Kroměříže Švédy 26.června 1643¹⁹ byla recitována dne 17. tammuzu až do zrušení tamější židovské obce roku 1941.)²⁰

Polosvátek 14. chešwanu byl dodržován pouze v Praze a byl znám jako „Pražský purim“ a zanikl až v polovině 18. století po vypovězení židů z Čech dekretem Marie Terezie.²¹

Heller byl autorem velkého množství poetických skladeb. Ty byly buď řazeny na závěr jeho prozaických prací, anebo se jednalo o rozsáhlejší a konkrétnější samostatné elegie. Další selichot jsou z roku 1648, inspirované událostmi v Polsku.²² Kromě historické poezie jsou tedy v Hellerově díle známy i hymny, pizmony a berachot. Je to především hymnus „*We-alaj le-hodot*“, uzavírající spis *Curat ha –bajt*, a „*Mi še berach*“, zachovaný v rukopisech.²³

Sám Heller svými dvěma pražskými selichami předcházel sepsání jiného působivého díla, právě *Megilat ejva*. Zatímco selichy jsou ryze básnickým produktem, obvykle ve formě

¹⁶ Šedinová, Hebrejská lyrickoepická poezie v českých zemích v 1. polovině 17. století, s.35.

¹⁷ Šedinová, Rabi Lipman Heller – Pražský purim, s. 9.

¹⁸ Šedinová, Šelomo Efrajim Luntschitz: Červíčku Jákobův, neboj se. 2. Adar 5371, s.6.

¹⁹ Český překlad selichy in: Šedinová, El male rachamim ve-chesed azur. Kroměřížská selicha. s. 6-7.

²⁰ Šedinová, To teach, to Entertain, to Edify and to Remember: Hebrew Belles-Lettres in Bohemia and Moravia, p.116.

²¹ Šedinová, To teach, to Entertain, to Edify and to Remember: Hebrew Belles-Lettres in Bohemia and Moravia, p.107.

²² Šedinová, Hebrejská lyrickoepická poezie v českých zemích v 1. polovině 17. století, s.44.

²³ Šedinová, Hebrejská lyrickoepická poezie v českých zemích v 1. polovině 17. století, s. 54.

čtyřverší, s jednoduchým sdruženým rýmem a akrostichem, *Megillat ejva* je lyrizovanou prózou epickou. Avšak právě svými zdobnými prvky a neopomenutelnými citacemi ze starších pramenů hebrejského písemnictví, ale i samotným výběrem zpracovaného tématu, na předešlou básnickou tvorbu navazuje.

Další zajímavou částí Hellerovy tvorby zůstávají práce napsané v Juden-deutsch, zamýšlené hlavně pro ženy a židy nevládnoucí hebrejštinou. Takový je třeba spis o oplachování, máčení a nasolování masa, *Brit melach* (Praha, pravděpodobně 1552) anebo překlad do Juden-deutsch jedné části díla Ašera ben Jechi'ela *Orchot chajim*.

Výjimečně známým Hellerovým dílem je ovšem autobiografický spis *Megillat ejva*, který sepsal okolo roku 1645 a který byl poprvé vydán ve Vratislavi roku 1818.²⁴ Svým obsahem se však váže hlavně k událostem v roce 1629, k autorovu pražskému zatčení a vídeňskému uvěznění.

²⁴ EJ, p. 798.

3. Rodinný svitek jako literární žánr

Častým projevem literární tvorby v aškenázských oblastech jsou selichot, které se však až do 11. století omezovaly výlučně na tvorbu liturgickou. Na pomezí liturgických a světských konceptů, tedy žánrů, jež se zde na rozdíl od sefardské oblasti rozvinuly relativně pozdě, se objevují elegie. Tyto jsou součástí židovské náboženské poezie, ale zároveň reflektují současné historické události a společenské jevy. Většina z nich však pro svůj velmi konkrétní obsah nebyla zařazena do běžného souboru modliteb, ale byla předčítána v patřičné obci při bohoslužbě, v den výročí oné události. Tento den byl v dané obci povýšen na každoroční lokální svátek či polosvátek, a jelikož se jednalo většinou o událost tragickou, byl zasvěcen půstu. Selichot jsou tedy sice skladbami patřícími především do speciálních liturgických obřadů a jsou určeny k předčítání na paměť historických výročí, ale zároveň jsou i cenným historickým pramenem pro toto období²⁵.

V próze jim je paralelní další, popisně historická umělecká tvorba. Speciálním žánrem této historicky popisné, ale přitom umělecky ztvárněné prózy jsou tzv. rodinné (či lokální) svitky, jež měly dokonce i velmi podobný účel svého vzniku: měly být předčítány ve výročních dnech významných událostí v životě tehdejšího židovstva. Rovněž inspiračně se řídily stejnými vzory, z nichž vycházeli jak autoři historických elegií, tak skladatelé náboženské poezie (pajtanim) ve své tvorbě pijjutů a kinot.²⁶

Pro autory lokálních svitků však byla hlavní inspirační forma knihy Ester a oslava svátku purim. V závěru *Megillat Ester* se totiž posílají svitky židům do diaspory, aby si připomínali chvíli, kdy od nich bylo odvráceno nebezpečí a zázrakem byly zachráněny jak celé obce, tak jednotlivci. Zatímco však purim jako takový je slaven univerzálně, lokální či rodinné

²⁵ Šedinová, Hebrejská lyrickoepická poezie v Českých zemích v 1. polovině 17. století, s.52.

²⁶ Ibidem.

purimy slaví jen určitá židovská obec, anebo rodina, a jde o zachovávání tradice, k níž se tato událost váže, z pokolení na pokolení.

Dalším společným prvkem všech lokálních purimů (v anglosaské literatuře se pro tento druh oslav, jež našly svou inspiraci právě v oslavě svátku purim, vžil výraz „special purims“) je uvedení do jejich dějových okolností vzniku – jedná se především o líčení ohrožení celé židovské komunity v diaspoře, méně často může jít o intriky souvěrců či osobních nepřátel – a zachovávání dne vysvobození či záchrany. Výraz purim je pak v názvu vždy doplněn druhým slovem, jež označuje např. geografické místo události (Purim v Saragose, Káhirský purim) anebo ji charakterizuje jinak (Povidlový purim, Křesťanský purim).²⁷

3.1 Lokální purimy a rodinné svitky

Až do nedávných dob jednotlivé rodiny v Jeruzalémě měly ve zvyku slavit den nějaké význačné starobylé události, nazvaný jako „druhý purim.“²⁸ Tyto oslavy se však ponejvíce rozšířily v diaspoře. Slavení lokálních purimů se rozšířilo přes Středozeší²⁹, Itálii a Německo až do střední Evropy, kde se zápis jejich příběhů ve formě rodinných svitků plně rozvinul do samostatného žánru starší hebrejské literatury.

Jedním z nejstarších lokálních purimů je tzv. Purim ze Širazu, jehož svitek s příběhem v judeo-perském rukopise se datuje mezi roky 1200 a 1300. Je to příběh řezníka, jenž byl obviněn, že prodával na svátek Roš ha-šana maso, které nebylo košer. Ten se zalekl hněvu svých soukmenovců natolik, že raději konvertoval k islámu, a pak obvinil židy z mnoha

²⁷ Goodman, *The Purim Anthology*, p. 22.

²⁸ Viz Purim Taka nebo purim Ibrahima Paší, Goodman, *The Purim Anthology*, p.35-37.

²⁹ Mezi nejstarší purimy vůbec patří purim ze Širazu, Saragosa a tzv. purim de las bombas (nebo purim de los christianos), slavený pod oběma názvy v Tangieru a Tetuánu. Goodman, *The Ourim Anthology*, p. 16-22.

prohřešků, takže byli nuceni pod trestem smrti konvertovat k islámu všichni. Jednoho dne řezník záhadně zemřel a v jeho kapse byl nalezen dopis, že ve všech obviněních, která proti nim vznesl, byli židé nevinní. Tak se směli navrátit k judaismu a byli zachráněni. Tato událost byla ustanovena jako Purim mo'ed katan.³⁰

Druhým nejstarším je Purim z Breche, z francouzské oblasti Champagne, jenž byl ustanoven roku 1191 a slavil se vždy 14. Adaru, kdy byl uvězněn tamější hlavní pronásledovatel židů.³¹

K nejstarším rodinným svitkům souvisejícím s českými zeměmi patří tzv. *Pure ha-kela'im* (Fihengpurim) z roku 1623. Má dvě různá vyprávění ze dvou pohledů, dva autory a dvě verze: hebrejskou a Juden-deutsch.³²

Jedním z nejznámějších rodinných svitků je *Megilat ejva*³³ pražského rabína a učence Jom Tov Lipmana Hellera. Ten po mnoha protivenstvích, jež ve svém svitku pro pozdější pokolení popisuje, ustavuje výročním dnem 1. adar, den radosti, kdy se mu podařilo zpět získat svoji čest a znovu získal i významný rabínský post, tentokrát v Krakově. Proslulost autora stojí také za tím, že se tento svitek šířil nejen opisováním, ale od 19. století začal vycházet i tiskem a v překladech do Juden-deutsch.

Soupis dochovaných lokálních svitků se vztahem k českým zemím publikoval Salomon Hugo Lieben ve své práci *Megillath Samuel*³⁴. Zde se však jedná především o přehled těchto svitků, nastínění okolností jejich vzniku a jejich obsahu. Sám Lieben hodnotil tyto svitky spíše jako historický pramen k židovským dějinám.

Tato práce se tak opírá především o doposud jediné literárněhistorické a literárněvědné

³⁰ Goodman, Philip : The Purim Anthology, p.16-17.

³¹ Encyclopaedia Judaica, 2nd Editon, vol.16, p.742.

³² Lieben, Megillath Samuel, p. 308.

³³ Nejstarší ve sbírce ŽMP je Megilat ejva od písaře, autorova vnuka Šaloma ben Avrahama Plona, Praha 5743 / 1742- 43. Viz: O svitku / Form of the scroll, Katalog k výstavě ŽMP, ŽM Praha 2006 s. 43.

³⁴ Lieben, Megillath Samuel, p. 307-342.

zpracování žánru aškenázské lyrizované tvorby v době baroka, jež nám předkládá Jiřina Šedinová ve své disertační práci *Hebrejská lyrickoepická poezie v českých zemích v 1. polovině 17. století*, stejně jako v dřívějších článcích publikovaných v časopisu *Judaica Bohemiae*.³⁵

³⁵ Šedinová, *Literary Structure of the 17th century Hebrew Lyrico-epic Poetry*, p. 82-106.
Šedinová, *Hebrew Lyrico-epic poetry of the 17th century in literary context of Bohemia and Moravia*, p. 84-101.

4. Megillat ejva

4.1 Text, vydání a jazykové verze

Jak již bylo zmíněno výše, svou autobiografii napsal Heller za svého působení na postu rabína v Krakově, a zvolení Hellera na rabínský stolec je také jednou ze závěrečných pasáží *Megillat ejva*. Stejně jako v jiných autobiografických spisech tohoto období v něm můžeme nalézt základní zápletku; v tomto případě uvěznění, jenž autor zažil, a cestu, jež vedla k vysvobození. V *Megillat ejva* se vlastně toto vysvobození objevuje dvakrát. Poprvé se jedná o vysvobození z vídeňského žaláře a podruhé je to záchrana před nebezpečím, jež mu hrozilo ve Vladiměři. Potom celý příběh pokračuje až k Hellerovu zvolení polským rabínem.

Mnoho hebrejských vydání *Megillat ejva*, počínaje vydáním ve Vilniusu z roku 1880, obsahuje i druhou část, sepsanou jedním z Hellerových synů, Šmuelem. V příběhu, jenž měl být patrně vyprávěním o Hellerově vysvobození, Šmuel vypráví, jak Heller statečně zachránil mladou ženu před býkem, za což se její manžel, francouzský diplomat, Hellerovi odměnil tím, že zakročil v jeho prospěch.

Spis je ovšem falzifikát, a podle Davise Moritz Steinschneider ve svém díle *Geschichtsliteratur* tvrdí, že Šmuelovo vyprávění je založeno na příběhu Ludwiga Philipppsona, rabína a novináře žijícího v 19. století, autora mnoha historizujících novel a krátkých povídek.³⁶

³⁶ Davis, Yom Tov Lipmann Heller, p. 146.

4.1.1 Vydání a jazykové verze

Text *Megillat ejva* byl sepsán v polském Krakově okolo roku 1644. Prvně byl vydán ve Vratislavi a to až roku 1818, protože cenzura neudělila povolení k jeho vytištění dříve.³⁷ Davis³⁸ dokonce uvádí první vydání *Megillat ejva* rovněž ve Vratislavi, ale až 1836.³⁹ Existence vydání z roku 1790 ve Šklově je sporná. *Megillat ejva* se díky velké poptávce dočkala nesčetných edic, z nichž většina vychází z vratislavského vydání u Mošeho Körnera z roku 1837. Další vydání vzniklo u Adalberta della Torre ve Vídni, zde již s německým překladem, roku 1862. Potom následovalo vydání varšavské z roku 1870. Patrně všechna vydání od roku 1836 do roku 1897 jsou zaznamenána v Kischově práci v RSDŽ⁴⁰, kde je k nalezení i německý překlad od S. Kische.

Tyto různé edice se značně divergují, často nejen ve formálním, ale i ve věcném smyslu. Již dříve totiž vzniklo mnoho ručních opisů této megilly, ať již v hebrejském originále, anebo v Juden-deutsch poté, co se *Megillat ejva* stala oblíbenou a vešla ve všeobecnou známost, a proto docházelo k různým, různě významným odchylkám.⁴¹

Co se ručních opisů týče, Davis uvádí sedm hebrejských manuskriptů, které jsou uloženy na mikrofilmech v izraelském Institutu pro mikrofilmování hebrejských rukopisů při Židovské národní a univerzitní knihovně v Jeruzalémě. Židovské muzeum v Praze (ŽMP) vlastní dva hebrejské rukopisy z let 1773 a 1795/6, které zaznamenává Sadek.⁴² Rukopisy v Juden-deutsch jsou zaznamenány u Davise, který udává, že jeden rukopis je uložen v oxfordské Bodleian Library a byl základem pro knižní vydání Maxem Erikem, a jeden

³⁷ Putík, Příběh z barokní Prahy, s. 21.

³⁸ Davis, Joseph: Yom Tov Lipmann Heller, A portrait of a Sventeenth-Century Rabbi, Oxford 2004.

³⁹ Davis, Yom Tov Lipmann Heller, p. 228.

⁴⁰ Kisch, Guido: Die Megillat Eba in Seligmann Kisch's Übersetzung, RDŽČ, vol.I, 1929, p. 426 – 34.

⁴¹ Gutmann-Klemperec, Pražský rabinát, s. 82-83.

⁴² Sadek, From the MSS Collection of State Jewish Museum in Prague, p. 16-22.

v Židovském teologickém semináři v New Yorku. ŽMP má dva Juden-deutsch rukopisy, jejichž texty jsou si navzájem podobné, ale velmi se liší od toho Erikova, jak píše Davis.⁴³

I další jazykové verze Megillat ejva byly pořizovány. Například v angličtině existuje překlad Lipschitze a Rosensteina⁴⁴, dále překlad Samuela Teitelbauma⁴⁵ nebo překlad Schmuela Hellera⁴⁶. V českém jazyce se nyní chystá k vydání překlad Pavla Sládka.

Výchozím textem k této diplomové práci je edice Wreschner, Ja'akov Jerucham (ed.), Megilat Ejva mrškbh“g rabejnu Jom Tov Lipman Heller..., Jerušalajim 1999.

4.2 Jazyk a styl

4.2.1 Jazyk

Na hebrejštinu se nahlíží jako na jazyk, jímž se jako živým jazykem mluvilo někdy v době před 1800 lety a před obnovením jeho mluvené funkce na sklonku 19. století byl pouze jazykem s liturgickou a literární funkcí mezi židy. V době před obnovováním hebrejštiny jako mluveného jazyka byly dvě vrstvy oné „staré“ hebrejštiny v komplementární funkčnosti: biblická hebrejšтина dominovala na poli poezie a umělecké prózy, mišnaická hebrejšтина (spolu s arameismy) v právním písemnictví. Předosvícenská hebrejšтина se dá velmi dobře rozlišit i podle zavedených inovací, v závislosti na místě vzniku psaného textu. Například inovace vytvořené na Iberském poloostrově tak jsou tvořeny v závislosti na arabských schématech, a tam, kde hebrejšтина simultánně fungovala s Juden-deutsch

⁴³ Davis, Yom Tov Lipmann Heller, p. 228.

⁴⁴ Lipschitz, Rosenstein, The feast and the fast, NY 1984.

⁴⁵ Teitelbaum, The scroll of enmity, strojopis v ŽMP (70.602), 1936.

⁴⁶ Heller, Yom Tov Lipmann Heller, A chronicle of hardship and hope: An autobiographical Account, NY 1991.

je tomu rovněž stejně.

Co se týče punktačního pravopisu, tedy zapisování samohlásek, můžeme zde narazit na mnohé případy různopsaní *matres lectionis*. Tedy například hláska *holem* se vyskytuje zapsána s *waw* i bez něho, podobně je tomu v případě *çere* a *jod*.

Do období, kdy hebrejšтина existovala víceméně jen jako literární, psaný jazyk, spadá i text *Megillat ejva*.

Jak již bylo uvedeno, *Megillat ejva* vznikla v Krakově v roce 1644 a reprezentuje aškenázskou lyrizovanou prózu. Svým obsahem reaguje na události dotýkající se třicetileté války, které jednak souvisely s celoevropským vývojem, a jednak především znamenaly vpád do života a místa židovských komunit.

Svým obsahem náleží k autobiografické apologii a svou formou mezi rodinné svitky, jež měly nejen v aškenazské oblasti dlouhou tradici. Hebrejšтина *Megillat ejva* má své kořeny ve starozákonní literární tradici, ale i v pobiblických literárních ztvárněních napsaných lyrizující formou v odezvě na události, jež židovské obce nebo jednotlivci prožívali. Vlastní pobiblická stylistika hebrejských lyrizovaných textů má základ v musivním, neboli mozaikovém stylu, jenž se vyznačuje citací a parafrázováním klasických literárních zdrojů (Stárý Zákon, Talmud, a pozdější středověká náboženská poezie – *pijuty*), jímž autoři ve svém díle aktualizovali výrazový fond klasických literárních zdrojů. Hebrejšтина jako liturgický a písemný jazyk té doby, ačkoli s původně omezeným lexikem a frazeologií, se tak postupně obohacovala jednotlivými autorskými aktualizacemi. Šlo buď přímo o doslovné citace z klasických pramenů, anebo o parafrázování pozměněním např. gramatické kategorie rodu a čísla, leckdy i po stránce obsahu, aby se dosáhlo požadovaného tvaru pro potřeby kontextu.

I přes uplatnění musivního stylu je však třeba brát v úvahu to, že v daném období již

nelze velkou část obrátů a slovních spojení chápat jako přímé citáty, ale že se staly během staletí součástí běžného lexika.⁴⁷

Vedle musivního stylu stojí i další prvky jazykové výstavby, jako jsou např. stylistické figury, jež mají ve srovnání s památkami vytvořenými v cizích jazycích pouze tu zvláštnost, že jsou v drtivé většině vždy přebírány z klasických spisů starozákonních.

Syntakticky vnitřní struktura věty odpovídá pravidlům hebrejštiny, kde je slovosled zpravidla velmi volný. Emocionální zabarvení je leckdy dosti výrazné a je tedy výsledkem volby a významových kombinací jazykových prostředků.

Z hlediska slovesných časů se nejhojněji vyskytuje perfektum, k prostému vyjádření děje v minulosti. Waw konsekutivní se nevyskytuje před „amar“, kdy se uvozuje přímá řeč. Zato se objevuje pouze několikrát, a to jen v případě imperfektních tvarů na počátku věty, sledujících narativní posloupnost. Na začátku vět se často uplatňuje též jusiv, k vyjádření nepřímého způsobu rozkazovacího. To vždy důsledně tam, kde je subjektem 3. os. sg, ačkoli biblická hebrejšтина dovoluje k funkci optativu užít ještě 2. os., a někdy dokonce i všech tří osob.⁴⁸

Dalším syntaktickým prvkem je užívání vazby slovesného výrazu s infinitivem absolutním, naznačující důraz, intenzitu děje. V textu nejsou častá pasiva, větný subjekt je vždy i aktérem děje.

Po stránce stylistické výstavby hebrejské středověké a barokní literatury je důležitým jevem vsouvání úryvků starších textů do nových skladeb. Jde o četné parafráze ze Starého Zákona, talmudické a midrašické jsou pak méně četnější. Tyto aluze nebyly brány jako cizí

⁴⁷ Šedinová, Hebrejská lyrickoepická poezie v českých zemích v 1. polovině 17. století, s. 67.

⁴⁸ Biblical Hebrew Syntax, p.61.

element, naopak často užívané fráze napomáhaly porozumění skladbě a dovolovaly autorům uplatnit aktualizační narážky.⁴⁹ Podíl výrazového fondu ze středověké poezie je méně čitelný, neboť tato samotná poezie čítá značnou část svého lexika opět hlavně ze starozákonní literatury. Lze také nalézt narážky na události a pojmy, jež se v povědomí židovského publika díky biblické a talmudické tradici vžily jako obecně známé. Ze stylistických figur se uplatňuje paralelismus, jenž zde souvisí s rytmickou figurou opakování synonymního výrazu. Jde především o paralelismus membrorum. Dále je to anafora. Rytmičné klauzule jsou převzaty z biblického fondu.

Ze zvukových prostředků se využívá trojkonsonatního systému hebrejštiny a akustické příbuznosti radikálů k vytvoření zvukomalebnosti. U *Megillat ejva* je to nejvíce patrné především v úvodní části textu, v prvním odstavci, kde je obsažen koncový i vnitřní rým. Heller zde uplatnil svou zálibu ve stylu melica a použití rýmované prózy, která byla běžným prvkem v tvorbě sefardských a italských makám. Zvukovou podstatu mají i již zmíněné stylistické figury.

Co se týče zdobných prvků, v prvním a posledním odstavci nalezneme lineární akrostich. První je z písmen hebrejšského výrazu pro nenávisť či protivenství e-j-b-a, jehož písmena odkazují na počáteční písmena slov biblického verše ze sbírky žalozpěvů „Echa,“ jinak též Pláč Jeremiášův, „Echa jašva badad ha-^cir.“

V rovině syntaktické je i to, co bychom mohli po vzoru teorie básnictví a řečnictví nazvat rytmické klauzule: jde o sousloví dvou slov, jehož dva členy jsou spojeny spojkou „a“, a při přednesu vytvářejí rytmické stopy. Významy výrazu jsou obvykle synonymní, nebo jen přibližně stejné, mohou být i řazeny gradačně. Dalším stylistickým prostředkem je přirovnání, podobenství či alegorie. Jak přirovnávání, tak rytmické klauzule jsou častými výrazovými prostředky nežidovské literatury té doby, baroka.

⁴⁹ Šedinová, Hebrejšská lyrickoepická poezie v Českých zemích v 1. polovině 17. století, s. 61.

Z hlediska jazykových uměleckých prostředků se s různou úrovní originality můžeme setkat zejména s metaforou, synekdochou, metonymií a příměrem. Zvláštní partii v metaforice tvoří již dříve zmíněné historické narážky a gematrie.

Kontaktní prostředky jsou v rabínských textech velmi obvyklé. Autor *Megilly* se důsledně obrací 2. osobou plurálu, ke svým potomkům, kromě úvodního odstavce, kde se vyjadřuje přímo k případnému čtenáři Megilly účelovou větou za užití jusivního slovesného tvaru, tedy částic *necht'/at'*.

Objevuje se několik slov přejatých, jde jak o latinismy, tak i slova původu latinského, ale převzaté z němčiny či *Juden-deutsch*.

4.2.2 Styl

Zatímco ve středověku se s autobiografiemi psanými v *ich*-formě setkáme jen zřídka, v 16. a zejména pak v 17. století se taková díla v aškenázské literatuře objevují v hojnějším počtu. Některé z nich, stejně jako Hellerův svitek, byly napsány proto, aby byly předčítány na výročních rodinných slavnostech.⁵⁰

Jedná se o literární žánr autobiografie, což je forma biografické prózy, v níž je autor současně hrdinou svého díla. Pisatel bilancuje své skutky a zážitky, a přitom předává individualizovaný obraz vlastní zkušenosti. Bazíruje na dokumentární věrohodnosti sdělení o reálné osobě. Určujícím rysem je niternost, popř. intimita detailů a vyznavačství, jimiž autor zdůvěřňuje představu uznávaného myslitele. Autor píše s časovou distancí od události a promítá do vlastní minulosti hledisko své zralosti. Autobiografie je ve variantě apologie, obsahuje obranu vlastní cesty. Pohnutkou k sepsání takové autobiografie bývá zpravidla potřeba reflektovat vlastní příběh, předat o sobě hodnotící zprávu jiným současníkům,

⁵⁰ Davis, Yom Tov Lipmann Heller, p.193-195.

potomkům.⁵¹

V případě Hellerovy *Megillat ejva* by se ovšem mohla namítnout otázka, zdali nemělo jít spíše o literaturu věcnou a zdali vlivem vytváření nových norem jak pro umělecký, tak pro věcný styl nedošlo k posunu *Megilly* do literatury umělecké.

Pokud jde o rozsah *Megillat ejva* je příkladem drobné epiky. Sama dějová linie není časově obměňována, statické pasáže, jako popisy a úvahy, jsou minimalizovány. Kromě toho se střídá pro epiku obvyklý dialog s (v podstatě) monologickou řečí vypravěče.

Titul tvoří součást textu, je popisný a naznačuje obsah. Svitek je členěn na odstavce – kapitoly s názvy. Má úvodní i závěrečný odstavec sloužící jako prolog a epilog, jak tomu bylo obvyklé v dílech starší literatury. Jinak mají oddíly textu časovou návaznost, můžeme se orientovat podle jednotlivých dat.

Z hlediska kompozice je hlavní kategorií děj, jenž je ztvárněn básnickým, do jisté míry stylizovaným popisem události. V lineárním ději se dbá na pečlivé časové a prostorové zařazení motivů, stejně tak jako na vyjmenovávání postav. Tyto narážky vlastně vytvářejí jakousi historickou retrospektivu, v níž autor při využití mozaikového stylu sahá po obecně známých událostech anebo asociacích z tradičních zdrojů. Tuto platnost tématických kategorií můžeme vidět již v lyrických skladbách z počátku středověku, kde se konkrétní události a postavy motivačně aktualizují s postavami, událostmi a dějem zaznamenaným v tradičních pramenech, kde se spojují čas, místo a postavy děje se starými látkami prostřednictvím aktualizací.⁵²

Tvůrcem řeči vypravěče i přímých řečí druhých postav je autor sám. Řeč postav je pak jeho stylizací interpretací toho, co postava mohla pronést, ve formě jakoby citované nebo tlumočené.

⁵¹ Mocná, Peterka a kol, Encyklopedie literárních žánrů, s.29-30.

⁵² Čechová, Současná stylistika, s. 178-203.

Snaha o disimilaci vyjádření vede k užití synonymních lexémů (radost a veselí) nebo etymologické figury – spojení infinitivu absolutního s příslušným slovesným tvarem, jak je typické pro klasickou hebrejštinu.

Do kontextu díla vstupuje i citát a aluze (narážka na vlastní text nebo jiný), a to z jiného funkčního stylu.

Motivované opakování týchž slov může mít funkci intenzifikační, nebo emotivní, u sloves je to prostředkem k vyjádření trvání děje. Obecně pak lze říci, že Hellerův styl v *Megillat ejva* je spíše konkrétní a věcný, ale přesto obsahuje umělecky laděné obrazy. Charakterizuje ho hromadění slov a vytváření řetězců. Užívá gradaci a kontrast a svůj subjektivní vztah vyjadřuje vědomě ve stylu uměleckém. Ráz má text oficiální, určený k přednášení o výročních dnech, ale zároveň i soukromý a důvěrný. Míra oficiálnosti souvisí se závažností komunikačního aktu, jeho společenským dosahem a významem. Oficiálnost se na textu projevuje výrazně a je spjata se slavnostní situací a okázalostí. Ceremoniální projevy odpovídají modelové situaci a záleží na autorovi, do jaké míry jí poruší (a smí-li ji vůbec porušit). Slavnostní ráz se odráží v uvážené volbě výrazových prostředků, tedy knižních (hebrejšтина té doby není hovorovým jazykem), a také v překonávání stereotypu ve vyjádření (což se v překladu výrazně stírá). Na jedné straně je tu však stereotypnost a modelovost určitých zavedených formulí, na straně druhé je tato ustálenost porušována (jako u jazyků mluvených, neboť hebrejšтина částečně byla jazykem živým, avšak především ve své písemné podobě) jazykovou aktualizací a nečekanou poetizací vyjádření. (Obrazná metaforická a metonymická přirovnání, specifické řečnické figury.)

K subjektivním stylovým faktorům patří též i vědomé vyjádření postoje k adresátovi.

Adresát je předpokládán, je s ním komunikováno, v porovnání s moderní literaturou

ale kontakt zůstává stále oficiální, projev více strohý a s adresáty spíše nerozvinutý. Zároveň je však třeba pamatovat na to, že takovéto stylové faktory jsou poplatné době, jsou dobově proměnné a s odstupem času mohou být interpretovány nebo přijímány zcela jinak, než bylo zamýšleno. Adresáti mohou interpretovat starší text jinak, než ti, jímž byl před lety adresován.⁵³ Autor měl tedy jistý komunikační záměr, ale jelikož je třeba brát v úvahu pozdější komunikační úspěšnost, byly, vzhledem ke stavu tehdejší hebrejštiny, výsledkem úspěšné percepce a interpretace adresátů i pozdější překlady do Juden-deutsch. Originál i Juden-deutsch překlady totiž vznikly za jiné jazykové situace, než v jaké se hebrejšтина nachází dnes. Překlad tlumočí nejen obsah, ale i zobrazenou komunikační skutečnost, způsob aktualizace výrazu. Otázka „jazykové věrnosti“ ve smyslu slovníkové paralely je pak zpravidla podružná.

V celkovém vyznění stojí *Megillat ejva* na pomezí žánrů – její základní fabuli tvoří skutečný příběh, který je však napsaný formou estetizující, tedy beletrizovanou.

Megillat ejva se stala oblíbenou četbou a dochovala se i řada opisů jejího textu jak v hebrejštině, tak i ve znění Juden-deutsch. Z hlediska žánru se tak může řadit i k pololidové próze, jako jeden z typů měšťanské memoárové tvorby v Juden-deutsch.⁵⁴ Takto vznikaly v českých zemích i zpravodajské písně. Tato forma na pomezí prózy a poetické skladby vznikala paralelně v hebrejštině i Juden-deutsch a jako náměty si brala rovněž katastrofy, osobní pronásledování a jiná neštěstí, tedy témata shodná s tématy lokálních svitků. Jejich verze v Juden-deutsch měly více charakter zpravodajské skladby, jež se zpívala publiku a měla za cíl upoutat a informovat, kdežto hebrejská verze byla určena pro přednes při bohoslužbě, která měla v té které obci připomenout výroční den oné události. Verze v Juden-deutsch mají spolu s českými a německými kramářskými písněmi té doby

⁵³ Čechová, *Současná stylistika*, s. 178-203.

⁵⁴ Šedinová: *To teach, to Entertain, to Edify and to Remember: Hebrew Belles-Lettres in Bohemia and Moravia*, p. 103-118.

společný například incipit, kterým se obracejí k publiku.⁵⁵

⁵⁵ Ibidem.

5. *Megillat ejva* – překlad a komentáře

5.1 Komentář k překladu

Cílem následujícího překladu je převést dílo *Megillat ejva* do současné a ne příliš archaizující češtiny, která by však zachovávala určité aluze na klasickou hebrejštinu autorovy doby, která je ovlivněna a inspirována jednak jazykem biblickým, jednak hebrejštinou mišnaickou a rabínskými glosami. Záměrem překladu bylo úsilí zachovat maximální věrnost originálu na úrovni věcné i stylistické, avšak přitom se vyhnout doslovnosti. Jedná se tedy především o překlad věcný, nikoli umělecký, respektující však styl dobového jazyka autora a zachovávající přitom ducha současné češtiny.

Komentář pod čarou obsahuje poznámky upřesňující jména osob či jejich životopisná data, případně objasňuje historické události nebo místní názvy. Největší počet poznámek však odkazuje na biblické verše a citáty z Talmudu.

Rozčlenění na číslované odstavce zůstává zachováno tak, jak je tomu v pramenném tištěném originálu.⁵⁶

5.2 *Megillat ejva* - Svitek protivenství

Nuže, nazval jsem tento svitek Svitkem protivenství, neboť má vskutku podobu svitku,

⁵⁶ Wreschner, Ja'akov Jerucham (ed.), *Megilat Ejva mrškbh“g rabejnu Jom Tov Lipman Heller...*, Jerušalajim 1999, s. 31-75.

či listiny⁵⁷. Vyprávět bude onu událost všem mým potomkům, i všem ostatním, kteří si její přečtou. Tento svitek jim tak bude vyprávět a připomínat vše, co mi bylo učiněno těmi, kteří mne pro nic a za nic nenáviděli, mými prolhanými nepřáteli, jejich jak meč ostrými jazyky a bodavými slovy. Bude také nářkem a žalozpěvem, a proto bude jméno svitku formou odpovídat Protivenství, a též proto, že čtyři písmena v názvu „Ejva“ jsou čtyřmi počátečními písmeny a tedy zkratkou nářku nad Jeruzalémem, který počíná „Ejcha jašva bdad ha-ir (ach, jak dlí opuštěno to město)“. A každý laskavý čtenář, kterému jsem zmenšil jeho tíseň, bude díky němu vítězit i nad svým soužením. Amen.

A stalo se, běda, kvílení a naříkání, kterým jsem byl vystaven v noci na středu pátého dne v měsíci čtvrtém.

Vztáhla se na mne ruka Hospodinova, avšak ne k zahynutí, a vše, co zde krátce vypovím, bude pravdivé.

I. Jak jsem řekl, budu vyprávět o všech nesnázích a protivenstvích, jež si mne našly v oněch dnech. Nepostačí však jen několik listů. Počátky kapitol krátce převyprávím a vypovím, a popíši v této knize dalším pokolením, až navěky. A každému vlídnému čtenáři necht' je toto dílo rádcem v bázni před Hospodinem vznešeným a strašným, aby viděl, že si člověk nesmí zoufat a podléhat útrapám, jak říkají naši učenci, stejně tak, jako nikdo netrpí pro milosdenství. Tak, jak naši učenci praví, „se člověk nachází ve velkém nebezpečí.“ A toto je pravda, a jejich slova jsou správná, a to jsem započal s pomocí Boha živého a Spasitele.

II. Pokojně jsem žil ve svém domě, ve svém paláci ve svaté obci Praze po 28 let, kdy si mne zvolili ze svého středu, abych jim byl soudcem a učitelem a znalcem Tory, který by jejich ústy soudil každou velkou a závažnou věc. Krom toho jsem držel bez přestání studium

⁵⁷ Est 9,26

ve studovně ve svém domě, a u svého stolu ode dne, kdy jsem dospěl, a jednu oddělenou místnost jsem ke studiu poskytl a tam jsem trávil hlídku po hlídce a shromáždění po shromáždění, a dnem i nocí jsem neustal v učení, a byl jsem jim učitelem a rádcem. Také jsem měl zlata a stříbra dostatek a knihy vzácnější než ryzí zlato měl jsem, a nic mi nechybělo. A Bůh mi byl ku pomoci při sepsání mnoha knih. Již ve svých mladých letech napsal jsem komentář k Bedersiho dílu zvanému „*Zkouška světa*“, a také knihu „*Podoba chrámu*“, o Chrámu budoucím tak, jak se píše na konci Ezechielova proroctví. V té době se tiskem objevila kniha „*Sad granátovníků*“ zbožného muže a kabalisty, našeho učitele, rabiho Moše Cordovera, necht' slouží jeho památka k životu v budoucím světě. A protože mnozí učení byli zvyklí šabat co šabat číst a studovat knihu rabiho Bachji, a protože jsem byl rovněž jako jeden z nich, povzbudilo mne mé srdce, abych vykládal kabalou podle zmíněné knihy a po způsobu autora knihy „*Odkrývající hlubiny*“⁵⁸ a podle kabaly Rambana⁵⁹ o Tóře. Tu mám jako rukopis na pergamenu, neboť ještě nevyšla tiskem, a nazval jsem toto dílo jménem „*Dobro okoušet*“. A potom mi Hospodin, požehnáno budiž jeho jméno, stále byl ku pomoci a sepsal jsem „*Dodatky Jom Tova*“ ke všem šesti oddílům Mišny, a ty jsou slavné a rozšířené po celé diaspoře, z jednoho jejího konce až na druhý, od východu na západ. Pak jsem sepsal krásný komentář k tomu, co napsal náš učitel⁶⁰ v traktátu Nezikin, a nazval jsem jej „*Lahodné pokrmy královny*“, a všechny tyto mé spisy jsou vydány tiskem a rozšířeny.

III. A hle, v měsíci Marchešvanu 385 dle malého počtu (1624) jsem byl zvolen hlavou ješivy a vrchním rabínem ve svaté obci Mikulově, velké obci Hospodinově, která se nachází na Moravě. Obyvatelé její jsou muži učení a moudří a stateční, necht' jim Hospodin žehná. A v tom roce, v měsíci Adaru byl jsem zvolen vrchním rabínem ve Vídni, hlavním městě Rakouska, v městě oplývající Tórou a učeností, a bohatstvím a slávou, necht' jim Hospodin

⁵⁸ Natan Šapiro

⁵⁹ Moše ben Nachman

⁶⁰ Jehuda ha-Nasi

mnohonásobně požehná. Jsou známa statuta, která jsem vytvořil pro ně, poněvadž se spojili v jednu obec, předtím žili rozptýleně mezi pohany, každý odděleně, a netvořili jeden celek, dokud náš pán, císař, necht' je vyvýšen jeho majestát, dal jim oddělené místo vně svého města. Rovněž synagoga byla nádherně zbudována a vše co by obec či židé v tom místě potřebovali.

IV. V měsíci Tevetu r. 387 m.p. (1627) jsem byl zvolen předsedou rabínského soudu ve svaté obci Praze, Hospodinově velkém městě. Jelikož jsem tam už pobýval, jak řečeno výše, rozhodl jsem se tam i usadit, i když lidé z vídeňské obce chtěli s velkými poctami ještě navýšit moje odměny, avšak přesto jsem se nadchl pro Prahu. A tak jsem se po svátku Purim vypravil ze svaté obce Vídně, s velkými poctami a dary, kterými mne obec poctila. Kromě toho někteří, když viděli můj odjezd a věděli, kolik práce jsem pro ně celým srdcem konal, loučili se se mnou ve velikém doprovodu a v slzách, tak, jako se otec loučí se synem při jejich rozchodu. A jak říkají naši učenci o těžkém loučení, „ každý kdo odchází od tebe, jako by odcházel ze života“.

V. Do Prahy jsem dorazil některý den v měsíci Nisanu. Přijali mne s náležitými poctami, a dokonce všichni představení obce, mě přišli uvítat i na vzdálenost jednodenní cesty, a jiné významné osoby mi jely naproti, a přenocovaly se mnou kolik nocí. A asi za půl roku poté přijali mne též za hlavu ješivy a s pomocí boží uspěl jsem vykonávat oba posty. V té době jsem rovněž sepsal komentář k dílu našeho učitele⁶¹, „*Lahodné pokrmy královy*“, jak napsáno výše a „*Chléb nejchutnější*“. A též jsem začal psát knihu „*Roucha Jom Tova*“, komentář k „*Arba'a Turim*“⁶², a podařilo se mi vydat tiskem jednu část ze spisů našeho učitele Ašera spolu se dvěma již zmíněnými sbírkami. A to vše nezmiňuji jen pro své vychloubání,

⁶¹ Jehuda ha-Nasi

⁶² Autor Jakov ben Ašer, syn Ašera ben Jechi'ela

leč abych ozřejmil a ukázal, jak jedním okamžikem všechna má sláva skončila. Vystoupil jsem po vysokých schodech, jeden po druhém, jak je řečeno, abych pak náhle sestoupil z toho nejvyššího stupně do nejhlubší propasti. A za to vše budiž požehnáno jméno Boží. Pamatujme na Jeruzalém, jak je vzpomenut v *Pláči*⁶³, jehož sláva i velikost Izraele byly budovány postupně, ale jejich pád byl náhlý.

VI. A zde jsou důvody velkých válek, které trvaly po deset let v zemi české, neboť její obyvatelé vedli rebelie proti císaři Matyáši, necht' je povýšen jeho majestát, i jeho nástupci císaři, že hned po smrti císaře Matyáše učinili králem vévodu Fridricha. Ale nastoupil až po vévodovi Fridrichovi, jenž byl jedním z kurfiřtů, jinak palatin. Ten však nedokončil ani jediný rok svého vládnutí, neboť již v prvním roce jeho vlády poslal na něho císař Ferdinand asi devadesát tisíc jezdců. Ti rozbili tábor na Bílé hoře, která je u hlavního města Prahy, a vyhnali jej ze země a jeho pomocníci totiž nemohli obstát proti nim, a oni si tak znovu podrobili zemi s hlavním městem Prahou. Kvůli velké válce, jež se odehrávala v městě Praze, zásoby se stále zmenšovaly, a předpisy dávek a daní zvyšovaly, následkem čehož si lidé z obce museli si půjčovat na vysoké úroky. A nastaly obraty a těžké časy, a nastaly i mnohé neshody mezi samými dětmi Izraele ohledně těch peněžních částek, a srdce se obrátila, a blízcí se vzdálili, a styky se navazovaly v utajení, ale některé z nich i zcela veřejně. A veškerá námaha, kterou jsem si dal, abych je usmířil, distingovaně a v tichosti, nic z toho nebylo platné. A král Šalamoun řekl: „zastírej hanbu“.⁶⁴ Proto nebudu zmiňovat jména lidí, kteří zhřešili ve své duši. Necht' jim nejvznešenější odpustí a jméno Jeho necht' je požehnáno na věky věků, amen.

A nevěřil jsem, když jsem se zprvu doslechl, že konspirace nebyly vedeny jen proti představeným obce, nýbrž i proti mně samotnému. Já jsem však bezpečně věděl, že jsem

⁶³ Pl 4,1-6

⁶⁴ Př 12,16

nekupčil, nikomu jsem neukřivdil a žádný křivý rozsudek ode mne nevyšel. „Což jsem červ, a ne člověk?⁶⁵ Vždyť i na krále Davida, pokoj jemu, přišli prolhaní nepřátelé, ti kdo pro nic za nic nenáviděli!⁶⁶ Cožpak by totéž nebylo možné říci i o mně, jemuž vůbec nepřísluší, aby byl zmiňován spolu s králem Davidem, služebníkem Hospodinovým, necht' odpočívá v míru“.⁶⁷

VII. Nuže, v pondělí, čtvrtého dne ve čtvrtém měsíci roku 389 dle malého počtu (4. června 1629), v době odpolední bohoslužby, za mnou přišel jeden žid, aby mi řekl, že vrchní císařský soudce⁶⁸ se jej na mne vyptával, zdali jsem toho času ve svém domě, neboť má pro mne tajnou zvěst. A tento muž mu odpověděl: „Nevím, možná, že je ve studovně, anebo vyučuje v ješivě, jako obvykle. A co mu ctěný pán potřebuje, že chce za ním jít? Pokud si bude přát, mohu jít za ním já sám, a sdělit mu, že si s ním přeje mluvit, a tak přijde rabi sám do jeho domu, aby ho vyslechl.“ Ale císařský soudce odmítl: „Ne, přijdu za ním já sám.“ A to bylo vše, co řekl. Když jsem to uslyšel, vyděsil jsem se a odešel jsem do synagogy, odkud jsem přivedl k sobě do domu představené a starší obce, a vyličil jsem jim tu zápletku. Mezi tím večer přijel v zavřeném voze císařský soudce do jednoho židovského domu, domu mého souseda, jenž se nachází naproti mému domu, a zdržel se tam asi hodinu. Potom přišel do mého domu, kde jsem pobýval. Tázal se, smí-li vstoupit do mého pokoje. Já a vzácní představení, jakožto i starší obce, kteří se mnou přišli do mého domu ze synagogy, řekli: „Ať vstoupí.“ Když vstoupil, podal každému z nás přátelsky ruku, usadil mne napravo a sám se posadil po mé levici na jedno ze dvou křesel, která jsem připravil, a počal hovořit o tom či onom. Potom se na mne soudce obrátil, že by se mnou chtěl probrat jednu tajnou záležitost. Vzal jsem jej tedy do protějšího pokoje, který byl vyhrazen pouze pro mé studium. A tehdy

⁶⁵ Ž 22,6

⁶⁶ Ž 69,5

⁶⁷ Ž 69,5

⁶⁸ šofet ha-keisar, dvorský sudí – byli mu podřízeni židé v Praze. Pěkný, Historie Židů v Čechách a na Moravě, Sefer, Praha 1993, s. 45

jsem již něco věděl z dopisů, jež ke mě toho dne dorazily ze svaté obce ve Vídni, odkud jsem byl varován, že císař, budiž vyvýšen jeho majestát, nařídil svému pražskému místodržiteli, aby mne předvedli do svaté obce Vídně v železech. Proto tedy ke mně přišel o samotě a řekl mi o tom v soukromí, což mne znovu rozrušilo. Proto mu pravím: „Ať můj pán řekne, prosím, všechna tato slova i v domě kacína, hlavy obce Ja'akova Bat Ševa, zvaného Jakob Šmiles⁶⁹. Žádal mne, abych se posadil k němu do vozu, abychom tak spolu jeli až do kacínova domu, avšak já jsem odvětil: „Necht' můj pán jede ve svém voze, zatímco já jej doprovodím pěšky, abychom tak nebyli spolu spatřeni.“ (Ve skutečnosti jsem se obával, že mu nejsem natolik drahý, stejně tak, jako Mošemu stará oslice,⁷⁰ a že by mne vzal do žaláře namísto do toho domu). A on mi na to řekl: „Tedy i já půjdu pěšky do kacínova domu, abych mu vzdal čest.“ A tak jsme šli za doprovodu představených a starších obce, a on znovu zapředel hovor. Potom řekl v cizím jazyce kacínovi, aby šel do pokoje, a když tam vešli, říká císařský soudce: „Je mi to moc líto, ale nemohu ani vypovědět, o jak zlou věc se jedná, neboť on je v mých očích dobrý člověk. Seznámím s touto záležitostí nejprve vás, pane, a vy to pak ve své moudrosti sdělíte rabimu, aby jej tyto zvěsti nevydělily.“ A toto jsou věci, jež pověděl kacínovi: „Císař ve svém dopise přikázal svému pražskému místodržiteli, aby byl rabi vsazen do železných pout a za doprovodu stráží okamžitě odveden do Vídně. A už jsou pouta a deset stráží připraveno v jeho domě, a na mě je, a já jej mám odvést ještě téže noci.“ I vyděl se výše řečený kacín převelice a pravil: „Ať s tím pán neráčí pospíchat! Vyšlu hned některé představené obce k místodržiteli, aby ho požádal o smilování.“ A soudce řekl: „Udělej, co říkáš, já zde zůstanu po celou noc, dokud neuslyším, co na to říká císařský místodržitel.“ Tak se odebrali představení obce, totiž MWH David Luria a HRR Hena ben R Jisraels, budiž jeho památka zachována.

⁶⁹ Jakob Šmiles (Schmieles), 1580-1634, více znám jako Jakob Baševi (Bassewi) z Treuenburku; první nobilitovaný žid v habsburské monarchii

⁷⁰ Berachot 8b

VIII. Obydlí císařského místodržitele se nacházelo na malém prostranství u řeky Vltavy v Praze. Když jsme dorazili ke dvoru, palác byl uzavřen a uzamčen na noc. Klepali jsme na vrata, ale nedostalo se nám ani hlásku odpovědi. Na strážě patrně padl hluboký spánek. Přesto se vyslanci nevrátili a znovu zakleпали silně na vrata, dokud se komorník, jenž držel pro tuto noc stráž před knížecím pokojem, neprobudil. Uslyšel klepání a pohlédl na ně z okna a řekl: „Co je vám, že tlučete tak hlasitě? Copak nevidíte a nevíte, že všichni spí? Že světla nesvíí a že nechceme být rušeni?“ Požádali ho, zdali by jim neotevřel, neboť představení židovské obce přišli za panem místodržitelem ve velmi nutné záležitosti. Otevřeli jim dveře a oni jej prosili, aby probudil knížete, neboť představení židovského lidu s ním musí mluvit o záchraně života. A tak vstoupil do knížecí ložnice se zapáleným světlem, k jeho posteli, až ho probudil, a řekl mu: „Přední muži z lidu Izraele jsou posláni k mému pánovi a žádají o slyšení, jak říkají, v otázce záchrany života.“ A on odpověděl: „Necht' vstoupí.“ Když vešli, padli před ním tváří k zemi, a řekli: „Náš pán poslal císařského soudce, aby zajal rabiho a přivedl jej do Vídně v železných okovech a s početnou stráží. Jak máme nést svou pohanu? Neboť zítra lidé řeknou, že on je přece ze všech židů největší, a ta zpráva se ponese, že snad židé povstali snad proti císaři, a snad proto byl největší z nich zatčen? A židé, již jsou pod vládou pána našeho císaře, budiž vyvýšen jeho majestát, budou pronásledováni a samotnému císaři to ublíží. Proto žádáme a prosíme o propuštění rabiho, aby se sám mohl odebrat do Vídně a aby se sám postavil před toho, jenž tento příkaz vydal. A my ručíme za to, že si pospíší vykonat to, co náš pán nařídil.“ Poručil tedy kníže svému komorníkovi, aby mu přinesl dopis od císaře a přečetl před nimi ten příkaz a pravil: „Navraťte se v pokoji domů, a zítra si ke mně znovu přijďte pro odpověď. A pro tuto noc vám svěřuji rabiho, aby neutekl, a císařskému soudci řekněte mým jménem, aby se též vrátil do svého domu, a zítra přišel s vámi ke mně.“

A nazítří přišli představení, a starší obce, podle nařízení místodržitele, spolu s císařským

soudcem. Kníže přikázal soudci, aby přijal záruku představených obce, že se během sedmi dní rabi dostaví do Vídně, a tam stane před panem osobním kancléřem.⁷¹ Avšak pokud tam rabín ve stanoveném čase nebude, oni sami budou povoláni k zodpovědnosti, a budou potrestáni velkou pokutou a ohrožením života a majetku. Takto byl učiněn záznam té věci. Necht' jim Bůh přičte k dobrému, co mi prokázali. A v úterý 5. Tammuzu jsem vyrazil na cestu.

V polovině neděle 10. Tammuzu, která následovala onomu již zmíněnému úterku, jsem dorazil do svaté obce Vídně, a se mnou vyslali výše zmíněného rabiho Henu, aby mi pomohl v mém snažení. Vstoupili jsme ještě téhož dne do kancléřova paláce, ale jeho tam nebylo. Na druhý den jsem před něho předstoupil a on ke mně promlouval pohoršeně, ve jménu císaře, necht' je vyvýšen jeho majestát, v souvislosti s knihou Rabejnu Ašera, kterou jsem dal vytisknout spolu se dvěma spisy Lahodné pokrmy královny a Chléb nejchutnější. Jak bylo císaři sděleno, prý jsem v nich psal proti jejich náboženství a jejich víře a další věci, které nejsou podle náboženství, a ještě mnohem víc. Odpověděl jsem mu: „Chraň Bůh, aby váš služebník učinil takovou věc. Což nejsou všechny naše knihy plny řečí jen o Talmudu, jak nám přikazuje Tóra, Zákon Mojžíšův? To je naše náboženství a psaný komentář k Tóře, podle příkazu Všemohoucího, jméno jeho budiž požehnáno, a jsou nám cizí zákony uctívačů hvězd a souhvězdí a jiných modloslužebníků. Všichni mudrci a spisovatelé se již od dob dokončení Talmudu musejí odvracet od jejich slov.“ A není třeba opakovat podrobně, co mi řekl kancléř, nebo odpovědi, jež jsem mu dal. Avšak ne všechno se týkalo náboženských záležitostí, a ne, jak jsem slyšel, že to pohoršilo císaře, že jsem knihu nazval „Lahůdky královny,“ nešlo o název knihy v té záležitosti, ale pravda měla vyjít najevo později. Nakonec mi kancléř řekl: „Vrať se do svého ležení⁷² a nevycházej ven pod tělesným a peněžitým trestem, neboť tak ti to nařizuje císař.“ Když jsem jej žádal o slitování, odvětil mi, že bylo přáním císaře, abych byl ihned uvězněn, ale že on, kancléř, se za mne přimluvil, aby mne do žaláře nedali. A ještě

⁷¹ Hebr. Ha-kanceler ha-pnimi

⁷² 2 Kr 14,10

dodal, že můj případ bude předán komisi složené ze znalců knih a jazyka židů, oni proberou můj případ a jejich závěry budou předloženy císaři.

IX. V neděli, 17. dne měsíce Tammuzu, kdy zasedala již zmíněná komise, přišel za mnou druhý městský soudce v doprovodu dvou strážných a v rukou měl kancléřův dopis. Stálo v něm, aby mne ve jménu císaře uvěznil v žaláři, místě, kde jsou drženi odsouzení na smrt, a jež se nachází v domě nejvyššího soudce ve městě. Po mých naléhavých prosbách propustil strážce, a jen on sám mne tam dovedl. Mnozí vážení a významní židé z města také šli se mnou, aby mne podpořili a dodali mi sil. A v onom žaláři jsem strávil celý den a celou noc, až do zítřejšího dne, a žádný z židů tam se mnou nesměl mluvit, ani oknem, ale Hospodin, jméno jeho budiž vyvýšeno, se nade mnou smiloval, tak že se všichni vězni, kteří tam byli, ke mně chovali uctivě a každý z nich mi sloužil, jak jen mohl. Druhého dne mi nejvyšší soudce přidělil samostatnou místnost nahoře ve svém domě a dovolil komukoli z významných a vážených židů za mnou přijít.

X. V úterý 19. Tammuzu, ve večerních hodinách, se šadlanům podařilo, že mne vyvedli z toho domu do královského vězení.⁷³ Tam mi bylo pohodlněji, protože jsem tam měl postel, stůl, židli a svícen, a onen dům se nacházel ve stejné ulici, kde byly i židovské krámy, a tak mi již židé nescházeli, aby si se mnou měl kdo promluvit. Také vrchní správce vězení se nade mnou slitoval a nebylo věci, které by se mi nedostalo, když jsem o ni zažádal.

XI. Ve středu 20. dne měsíce Tammuzu znovu zasedala komise. Byl jsem před ní předvolán, a znovu se mne tázali, nač a proč jsem ve své předmluvě tolik blahořečil Gemaru

⁷³ Gen 19,10

poté, co byla z příkazu papeže spálena a všichni císaři musí toto nařízení dodržovat.⁷⁴ Moje odpověď zněla: „To synům mého lidu byla určena tato chvalořečení a velebení, neboť oni musí naslouchat všem slovům našich mudrců, což je základem Tóry.“ Znovu se mne zeptali, proč jsem tedy psal proti jejich náboženství, stejně jako zněla předtím otázka kancléřova. Odpověděl jsem jim tedy totéž, co jemu. Rozhodli se znovu poslat mne nazpět do žaláře, kde jsem byl uvězněn.

XII. Ve středu 27. Tammuzu přišel k mému případu výrok od císaře tohoto obsahu: podle usnesení komise zněl rozsudek odsouzení k smrti, ale císař, stejně jako jeho milostiví předkové, se smiloval, a ve svém dobrodiní mi udělil pokutu 12 000 říšských tolarů v hotovosti, splatnou bez sebemenší prodlevy, a také dotyčné knihy měly být spáleny. A v případě, že bych uvedené peníze nevyplatil, nebylo zde žádného slitování a musel bych přijmout trest, totiž smrt. Ve svém bídném postavení jsem si připravil písemnou prosbu, již se říká suplikacion: „Hluboce padám na tvář a děkuji císařově milosrdenství, jež mi zachránilo život. Necht' však císař, necht' je vyvýšen jeho majestát, ví, že rozsudek je pro mne, tak řečeno, jako vystoupat až k nebesům, nebo jako spolknout třtinu o tisíci loktech délky.“ Ale neuvěřil mi císař, poněvadž moji odpůrci mě velmi mnoho pomluvili a přeháněli o mém bohatství.

XIII. O šabatu, prvního dne měsíce Menachem-Avu, řekl kancléř šadlanům, ve jménu císaře, necht' je vyvýšen jeho majestát, tato slova: „Pakliže nezaplatí uloženou pokutu, pošlu jej znovu do vězení, tam, kde seděl prvně, a odtud bude přiveden na tři vídeňská náměstí a na každém z nich svléknut a zbičován. Pak bude odveden do Prahy a také tam svléknut a zbičován na třech místech, ku pohaně a výtce celému Izraeli, což se nestalo od doby,

⁷⁴ V roce 1553, tedy jen přibližně před sedmdesáti lety, měly být v Itálii na nařízení papeže spáleny všechny exempláře Talmudu.

kdy byl Izrael rozptýlen mezi národy. Neboť co pak řeknou ti, již uvidí tak velikou hanbu učiněnou jejich největšímu rabínovi, v tak velikém městě, v němž je tak mnoho židů.“ Tu šadlani padli na kolena a řekli: „To je pro nás nemožné, zaplatit tak veliké výkupné podle nařízení císaře.“ A on odpověděl: „Cožpak se mezi vašimi lidmi neříká, jak zámožný je to člověk a že tato pokuta nedosahuje ani pětiny jeho bohatství?“ Ujišťovali ho, že dobře vědí, že lžou ti, co toto říkají. A tak jim odvětil podruhé: „Přijďte ke mně nazítří, promluví s císařem, zdali se nad ním ještě smiluje.“ A tak přišli opět v neděli, i v pondělí, a pak i v úterý, a on jim rozlíceně vzkázal: „Císař přikázal vykonat trest bičováním, ale jen proto, že jsem se přimluvil, císařův výrok zněl udělit mu milost. Proto mě poslechněte a dejte mu deset tisíc rýnských zlatých jako výkupné. Cožpak si nejsou všichni židé povinni pomáhat a přispět na záchranu života, a obzvlášť pro tak velkého člověka, jakým je, jak říkáte, on? Doslechl jsem se rovněž, že nejen židé sídlící v zemích a městech císařových, ale též židé žijící pod nadvládou Jišmaelitů jsou povinni vykoupit jeden druhého.“ Na to mu šadlani odpověděli: „Naše zákony nám zakazují vyplatit větší výkupné, než je běžné.“ On se zasmál a zlostně odvětil: „Což existuje nějaká cena pro člověka jako je on? Což nestojí za deset tisíc zlatých? Tedy pokud budete souhlasit s touto částkou, což bude dobré, půjdu k císaři a snad jej tímto dárkem udobřím. Ale pokud mne neposlechnete, nebudu se již dále u císaře přimlouvát a rozsudek bude vykonán“.

XIV. Ve čtvrtek, 6. Menachemu, kancléř oznámil, že císař požaduje tento peněžní obnos. Poté jsem požádal, aby mi byl dán čas k zaplacení, neboť kde bych mohl vzít takovou sumu najednou? Až po dlouhém vyjednávání mi dal čas částku splácet. Měl jsem tak zaplatit dva tisíce rýnských zlatých ihned a v hotovosti, tisíc za šest týdnů, a zbývajících sedm tisíc tak, že každého čtvrt roku splatím po tisíci říšských tolarů, dokud nebude dosaženo oněch deseti tisíc celkem.

Nechť Bůh vzpomene v dobrém kacína, známého Ja'akova Bat Ševa, blahé paměti, jenž se uvolil a poslal mi šek na dva tisíce rýnských ze své vlastní kapsy a svého vlastního majetku. I představitelé vídeňské svaté obce mi pomohli a darovali mi sedm set rýnských zlatých, a kromě toho mi jeden velmi ctěný muž, můj milovaný příbuzný a hlava obce, rabi Chanoch Šif, daroval sto říšských tolarů. Mimo to mi také mnozí jiní vážení a ctihodní lidé poskytli záruku až do poloviny zástavy a na druhou polovinu se za mne zaručil rabi Hena, jenž se mnou do Vídně přijel, a můj zeť, Wolf Slawis, jenž se mnou rovněž přicestoval z Prahy do Vídně. A již jsem přijal radu největšího z mudrců „zastírej hanbu“, a proto jsem se chopil pera, abych napsal o velkém odporu, jenž se proti mně zdvihl ve věci peněžních záruk, mezi těmi mnohými, kteří proti mně povstali v Praze. Učinil jsem tak i proto, že všichni z nich jsou již mrtvi, jejich prohřešení již minulo a jejich hříchy jsou odčiněny, ale jsou za to odpovědní a jejich vina je velká až do nebes. A když uviděli, že z Boží milosti byl trest smrti ode mne odvrácen, zosnovali proti mně intriku u pražského vládce i u ministrů ve Vídni, aby byl rozsudek změněn a rabínská koruna svržena z mé hlavy.

XV. A stále jsem byl v zajetí, protože se zpozdila ona záruka za mě, což bylo dílem těch, již mne obžalovali. A kancléř řekl v úterý, 18. dne měsíce Menachemu, mým spřízněncům o příkazu císaře, v němž se vyjádřil proti mému rabinátu v Praze. A tato událost byla pro mne ze všeho co mě potkalo, to nejhorší, a všechny mé žádosti a prosby k vysokým úředníkům a důležitým ministrům vyzněly naprázdno. A tehdy jsem byl velmi zostuzen a ve velké tísní, jelikož jsem pozbyl zdroj obživy do svého domu, a neměl jsem žádné příjmy, snad kromě nesmírné hanby, ale Ten, jehož jméno budiž požehnáno, mi dal sílu a kuráž, abych přetrpěl všechna tato soužení a nepříjemnosti. Budiž požehnán navěky věků, amen.

XVI. V pátek 28. dne měsíce Avu konečně byla převzata ta záruka a já jsem svobodně

vykročil z věznění. Císař, budiž povýšen jeho majestát, se nade mnou smiloval i ve věci spálení mých knih, přikázal, že nemají být zničeny, pouze abych vymazal některá slova, jako například „modloslužba,“ „sektář“ a jim podobná. Ale poněvadž název mé knihy „Lahůdky královny“ nebyl podstatnou věcí a nebyl jsem obviněn v této záležitosti, mí nepřátelé to chtěli obrátit ve smyšlenou věc, aby tak zakryli svoje hříchy. Ovšem nařízení o mém rabinátu císař odmítl zrušit. A tak jsem onoho dne, po plných čtyřiceti dnech vězení, vyšel ze žaláře čistý, jako když se o někom říká: „Vyšel očištěn od svého jmění.“⁷⁵

XVII. Po mnoha četných hledáních jsem se dozvěděl důvody odporu proti mně, a kdo za ním stál. Byl to člověk vážený a vlivný, blízký císaři, budiž povýšen jeho majestát. Přišel jsem k němu v den Půstu Gedaljova roku 390 malého počtu (tj.1629) a vypověděl jsem mu své nesnáze a žal. A nežádal jsem po něm peněžitou částku, o kterou jsem přišel, žádal jsem jen, aby vyslechl mou jedinou prosbu, totiž aby se mi dostalo milosti a bylo mi navráceno mé původní postavení. On mi odpověděl: „Povím ti pravdu, peněžitá pokuta není to, co jsem žádal po císaři, ale tvé odvolání z postu rabína bylo mým přáním a stál jsem proti tobě u císaře. A důvod mé zášti a nepřátelství k tobě je, že se mi doneslo⁷⁶, jak ses vychloubal v Praze před místodržitelem, kterého ustanovil císař, aby vládl svaté obci pražské a celému království českému, žes mne porazil v disputaci, když jsi byl rabínem zde ve Vídni.“ Já jsem mu odpověděl: „Prosím pane, podívej se na to jinak! A posuď, na čem se zakládají řeči mých nepřátel, jak se chovali a rozšiřovali lži. A já jsem odjel odtud do Prahy s deseti krytými vozy, a ještě mnozí židé odjeli se mnou a rovněž deset vojáků, aby mne chránili na cestě. Ti všichni přijdou a dosvědčí, že to bylo přece krátce před svátkem Pesach, a místodržící, o němž mluvíme, byl toho času již několik měsíců pohřben, tedy ještě předtím, než jsem přijel!“ Hned se jeho mysl obrátila a on řekl: „V otázce tvého rabinátu nemohu udělat nic,

⁷⁵ Baba Kama, fol. 41a

⁷⁶ Rut 2,11

a tak se budeš muset porozhlédnout po jiném zaměstnání, ale já ti ze všech svých možností a sil budu ku pomoci, abys mohl nadále být služebníkem Božím, což je tvým přáním. A můj dům ti bude vždy otevřen, kdykoli ke mně budeš chtít přijít.“ Řekl jsem mu: „Nevím, z čeho budu živ, a nejsem schopen vykonávat jinou práci, neboť již odjakživa jsem byl určen k této službě.“ On na to znovu odpověděl: „Což není dost jiných zemí náležejících císaři, mezi jejichž obyvateli jsou židé, jako je Německo a jiné země? Ptej se a hledej a snad nalezeš místo svého rabinátu jinde.“ Odvětil jsem mu: „Pro někoho tak chudého, jako jsem dnes já, je nemožné usadit se v místě, kde jsou malé příjmy a vysoké výdaje.“ A tu mi řekl: „Měj nějaký čas trpělivost.“ Potom jsem se uklonil a odešel jsem.

Nazítří jsem odjel z Vídně do Prahy, se studem, zbavený všeho svého majetku a taktéž i cti svého rabinátu. V pokoji jsem se navrátil do Prahy v předvečer svátku Jom Kippur roku 390 malého počtu (1629), rozlícený na vše předešlé a ve starostech o svou budoucnost. A v tomto rozpoložení jsem se po svátku Jom Kippur roznemohl na mnoho dní a léčením na lůžku jsem strávil tři plné měsíce.

XVIII. A nyní slyšte, moji synové, a potěšte se na duchu! Již na svobodě, když jsem hledal svoje komentáře a jiné písemnosti, našel jsem na jednom z papírů napsány svoje poznámky o tom, co jsem slyšel od jednoho velkého muže ze svaté obce Krakova. On byl knížetem izraelským, velkým vzdělavcem v Tóře, ale též ve světských předmětech, a zasedal v čele představených Rady čtyř zemí království polského. Mezi židy je známý pod jménem náš učitel Pinchas, syn Jisraele Zalmana Ješa'ji, památka jeho budiž požehnána, levity z Prahy, z rodiny Horowitzů (on to byl, kdo dal postavit Pinchasovu synagogu v Praze)⁷⁷, a moje žena je paní Rechla, necht' žije, dcera paní Nachly a vnučka jeho sestry, vzácné paní Rivky Štern (to je ona Rivka, jež je zapsána na oknech výše zmíněné synagogy). Jednou, během svého života v Praze, jsem od něj slyšel tato slova: „Je mi známo, že v čase

⁷⁷ Chyba o staviteli Pinkasovy synagogy.

pronásledování bývá vydáno královské nařízení, že všechny svaté židovské knihy mají být spáleny pátého dne v měsíci Tammuzu, a přední mudrci onoho pokolení se na to tázali ve snu. A dostalo se jim odpovědi: toto je nařízení Tóry, podle Targumu. A podle pořádku oddílů Tóry na onen týden připadla paraša Chukat, a tuto kapitolu vyložili moudří toho pokolení jako „toto je nařízení Tóry,“ přičemž písmena aramejského slova „toto,“ čili dalet a alef, dávají v gematrii číslovku pět. Domníval jsem se, že se výnos vztahuje na mé knihy, že by měly být ohněm odstraněny ze světa, a proto pátého Tammuzu jsem byl nucen odcestovat ze svého domu k císařskému dvoru, poněvadž jedna věc je slovo Boží, a to je dřívější nařízení, a druhá, jak jsem slyšel,⁷⁸ je to nařízení, že jsem „byl zatčen pro učení Tóry“.⁷⁹ A jak je řečeno, sedmnáctého Tammuzu po poledni mne zatkli, a dvacátého osmého dne měsíce Menachemu jsem po poledni vyšel z vězení, což dohromady dělá čtyřicet dní, stejný počet, jako byl izraelský lid v strastech a nemilosti.

Pro to, co se mi přihodilo, rozhodl jsem se uložit vám, svým potomkům, synům svých synů a dcerám svých dcer⁸⁰, svým zeťům i svým snachám až do příchodu spasitele, postít se pátého dne měsíce Tammuzu, až do večerní bohoslužby. Avšak nepřikázal jsem půst až do objevení se prvních hvězd na nebi, protože je to uprostřed léta a dny jsou dlouhé. Pokud půst připadne na šabat, bude odsunut na první den po něm, a po odpolední modlitbě se v půstu více nepokračuje. A lidé křehkého zdraví anebo těhotné a kojící ženy se mohou vykoupit příspěvkem, ale ne méně než šesti vídeňskými dukáty.

Váhal jsem ovšem, ustavím-li den mého propuštění na svobodu, což byl dvacátý osmý Menachem, jako den veselí a radosti, protože tak to dělají mnozí ze synů mého lidu, když jsou zachráněni před trestem smrti. Ale to byla již jen drobná maličkost, neboť mi z celé rabínské cti nezůstalo nic než vlastní tělo a rovněž jsem byl zbaven svého jmění, nemovitých statků i movitostí, abych mohl zaplatit zbytek pokuty a ostatní výdaje, a ještě mám dluhy, kterými

⁷⁸ Žalmy 42, 12

⁷⁹ Berachot 61

⁸⁰ ibidem

jsem povinen vůči svým věřitelům.

XIX. Když jsem rozvažoval, co mám dělat a co by bylo pro můj osud nejlepší, dostala se mi do rukou kniha „Josef Lakeach“, což je komentář ke knize Ester, napsaný velkým učencem Eliezerem Aškenazim, autorem knihy „Skutky Boží“. V předmluvě se ptá: „Co uviděli a co se přihodilo kněžím, synům Hašmonejským, že neurčili dni radosti a slávy, aby oslavili svoje vykoupení a spásu svých duší, neboť jejich vykoupení bylo větší než vykoupení v čase Mordechaje a Ester? Neboť zde se nejednalo jen o skrytý zázrak, že se srdce královo málem proměnilo ze zlého na dobré.“ Odpověď rabínova byla, že ve dnech Hašmonejců nebylo místa pro pravou radost, „nad domem izraelským a nad lidem Božím“⁸¹ protože padli násilnou smrtí.

A proto ani pro mne nebude radost úplná, když ještě pocítuji zármutek a lítost, dokud slitovný Bůh, jméno jeho budiž požehnáno, nezlepší mé vyhlídky, nenavrátili mi zpátky mé jméno a korunu jeho někdejší slávy, a nezlepší můj budoucí osud.

XX. V měsíci Švatu roku 390 m.p. (1630) byl ve Vídni vzácný rabi Avraham, syn primase a kacína Ja'akova Baševiho blahé paměti, který si na mne vzpomenu a nechal mi poslat do Prahy dekret, v němž mi císař, budiž povýšen jeho majestát, projevil milost a zrušil svůj výnos o zákazu vykonávání rabínského postu ve všech svých zemích, což platilo jak pro Německo, říši Římskou, tak pro ostatní království, jež byla pod jeho nadvládou. A v každé ze zemí, kde žijí židé, jsem mohl zaujmout místo rabína a učitele, a to neprodleně. A kromě tohoto dobrodiní mi rabi Avraham B“Š, v dobrotě a štědrosti svého srdce, daroval sto zlatých uherských. A musím říci, jaký na mne padl zármutek a sklíčenost v tom čase, pokaždé, když jsem splácel svou pokutu. Prodal jsem všechno stříbrné a zlaté náčiní, k tomu

⁸¹ 2 Sam 1,12

jsem musel prodat svůj dům, i místa v synagoze, ale stále ještě to nestačilo. Rovněž moji synové laskavě přispěli podle všech svých možností. A velký štědrý kacíř, KHRR Ja'akov B“Š měl kromě svého prvního příspěvku vždycky ruku otevřenou pro dobrý skutek. Totiž pokaždé, když se přiblížil čas splátky těch tisíce rýnských, byl jsem v nesnázích, předtím, než se mi dostaly prostředky. A tehdy jsem v tom všem spatřil milosrdenství velikého Boha, který je vždy se mnou.

Jednou napsal kancléř dopis jednomu pánovi v Praze, aby ode mne převzal splátku. Zpočátku ten pán ani nevěděl, kdo jsem a jaký je původ toho dluhu. Poté, co se vyptával na tu moji záležitost jednoho žida, za mnou přišel, aby vybral částku. Když přišel, vypověděl jsem mu o všech útrapách a protivenstvích, jež mne postihla, a oči se mi zalily slzami a má žena, ctná Ráchel, se žalostně rozplakala. A rozplakala i druhé, takže i úředník v slzách pravil: „Vše co bude v mých silách, abych odsunul čas splátky a zlepšil tvoje postavení, vše co bude v mých možnostech, učiním.“ A hle, na příště mi svatá obec pražská k poslední splátce dala dvě stě padesát rýnských. Také mě požádali, abych jim přednesl řeč v synagoze předtím, než odcestuji, to jsem také udělal a kázání jsem pronesl v Maiselově synagoze, když se četla paraša Šlach lecha, druhého dne v měsíci Tammuzu, roku 391 m.p.(1631).

XXI. Právě toho dne, druhého dne v měsíci Tammuzu, jsem konečně splatil celou onu sumu deseti tisíc rýnských, s pomocí Hospodina, necht' je vyvýšeno jeho jméno, pomocníka opravdového. Nazítří jsme vyrazili já, moje žena a můj nejmladší syn Avraham, necht' žije, chytrý mladík, jenž byl už naplněn duchem moudrosti, do svaté obce Lublinu, aby se s pomocí boží jednoho radostného dne, do svaté obce Lublinu, oženil s dívkou Ester, dcerou ctihodného představeného obce Jechiela, jenž byl synem váženého odborníka v lékařství Šlomo Lurii. A ten byl zetěm velmi zámožného člověka dobrých vlastností, kacířa KMR Mošeho Lizrse ze svaté obce Brisku⁸², v Litvě. A po svatbě se moje žena navrátila zpět

⁸² Brest Litevský, dnes Bělorusko

do Prahy, aby přivezla naše tři dcery, dívenky, jež jsme tam nechali. Při jejím příjezdu do svaté obce Vidně bylo město Praha v obležení nepřátel, a tak se tam má žena nemohla vrátit a zůstala ve Vidni u mé dcery, ctnostné paní Nechy, blahé paměti (jež byla provdána za MWH Aharona SGL, syna zesnulého Koppela blahé paměti). A naše tři dcerky byly u mého syna MWH Mošeho SGL v Praze. Já jsem přebýval ve svaté obci Brisku, u svého syna představeného MWH Liwaje blahé paměti.

XXII. Toho roku, někdy okolo dní Slichot, ke mně přišel židovský posel s dopisem od představených a starších svaté obce v městě Nemirov, jež se také nachází v Litvě. Přišel mi oznámit, že se dohodli a přijali mne za předsedu rabínského soudu na tři roky. A gaon rabín MWH Ja'akov, jenž byl předsedou rabínského soudu a hlavou ješivy v Lublinu a také měl tytéž funkce v Brisku, se tázal představených, pokud to nebude proti jejich vůli, zda by mne poctili tím, že bych o Šabat-šuva u nich přednesl kázání místo něj. Zalíbila se jim tato myšlenka a stalo se, že jsem jim přednesl hezké kázání. Všemohoucí budiž požehán, že je to tak.

XXIII. Den po tomto šabatu, kdy začal rok 392 malého počtu (1631) jsme jeli já, můj syn MWH Šmuel a jeho žena, ctnostná paní Dvora, dcera gaona Avarašky blahé paměti, syna váženého mecenáše KHRR Šaula Wahla, a všichni z mé rodiny jsme tam v míru dorazili v polovině měsíce Marchešvanu. Obyvatelé svaté obce v Nemirově nás přijali s velikou úctou.

XXIV. Toho času se císaři podařilo zvítězit a dobýt město Prahu. Bylo to v předvečer svátku Šavuot roku 392 m.p. (1632) a na židy se nevztáhla, s pomocí Všemohoucího, budiž požehnáno jeho jméno, ani jediná ruka. Moje žena tedy jela do Prahy a já jsem poslal svého

syna MWH Šmuela, aby přivezl ji a naše tři dcery, které tam byly. A kacín HRR Ja'akov B“Š blahé paměti, měl mladého syna, mírného a dobrého, Šmuel se jmenoval, a můj syn s mojí ženou jej namluvili pro naši dceru Dobriš. I vyjeli a ke mně se navrátili dvacátého sedmého dne měsíce Elulu 392, ovšem za velkých výdajů, kvůli žoldákům, kteří byli tehdy v zemích císaře, budiž povýšen jeho majestát. O svátku Pesach 393, na Chol ha-moed, se představení svaté obce v Nemirově usnesli, že jim budu rabínem ještě další tři roky, stejně jako jsem jím byl po tři léta doposud.

XXV. Prvního dne měsíce Ijaru roku 394 m.p. (1634) ke mně poslali židé ze svaté obce ve Lodimiru⁸³, abych tam působil po tři roky coby hlava ješivy a předseda rabínského soudu. Toto město je nejprvnější a nejdůležitější obec ze čtyř největších obcí v provincii Volyni. Rozjel jsem se tam na konci měsíce Ijaru a byl jsem převelice poctěn.

XXVI. Na začátku měsíce Ijaru roku 396 m. p ke mně poslali představení a starší obce v Přemyšlu dva vážené muže s tím, že mě chtějí přijmout jako hlavu ješivy a předsedu rabínského soudu na tři roky, avšak židé z obce ve Lodimiru mne přijali ještě na další čtyři roky.

Jako muž, jenž je probuzen ze svého spánku⁸⁴, nadchnul jsem znovu a s veškerým zanícením nejstarší galony zemí, a ti podpořili věc rabínů, že se tak dělo i za oněch časů, ve dnech velekněží druhého Chrámu, že se na něj platilo. Moudří muži onoho pokolení udělovali klatby a prokletí, exkomunikovali nebo pokutovali za určitá prohřešení se proti zákonu a výnosům. Mnoho přestupků bylo tehdy pácháno a zpoplatněno, avšak obecnému lidu bylo to jen pro smích. Já, ve své bídě, spolu s představenými obce Lodimiru a okolí, jsme věci výše zmíněné omezili, a dokonce jsme ještě další omezení přidali. Přijali jsme ještě

⁸³ Vladiměř, dnešní Ukrajina

⁸⁴ Zach 4,1

zákaz, že napříště představení obce nemají brát poplatky za přijetí k rabínské službě. To zapříčinilo mnoho zášti, dalších nepřátel, lží a dokonce i udání. Ale toto všechno mne neodradilo, abych s pomocí Boží vytrval. Na zasedání, jež se konalo ve svaté obci Višnic⁸⁵ v provincii Luck, kde se sešli představení čtyř židovských obcí z oblasti Volyně, totiž z Lodimiru, Ostrogu⁸⁶, Kremence a Lucku. Dne osmnáctého Adaru jsme svolali vedoucí ješiv těch čtyř obcí, spolu s hlavami oblastí, kteří tam byli posláni, jak je zvykem, obnovili jsme tyto pokuty a nařízení, a společně tato nařízení přijali v každé z obcí tohoto velikého shromáždění. Potom, ještě téhož roku, jsem odcestoval na velký trh do Jaroslavi na shromáždění hlav ješiv, vůdců a představených čtyř zemí: velkého a malého Polska, Ruska, Volyňska, kde byl manifest ve velkém čten a potom opatřen více než třiceti podpisy největších učenců té země. A co víc, byl čten i ve všech jaroslavských synagogách, stejně jako v synagogách celého toho území, a rovněž i tam přijali tato prohlášení, což vyvolalo rozruch dokonce i na velkém trhu v Kremenci, dokud se i tam nesešlo veliké shromáždění a vše, co je uvedeno výše nebylo odsouhlaseno. A tato prohlášení byla čtena i na svatý šabat, na nějž připadlo čtení oddílu Va-jikra, ve velkém a mocném množství lidu Izraele, a byla zanesena do Pinkasu čtyř zemí, na příkaz rabínů a hlav ješiv, že od nynějška jsou zákonem, který bude nepřekročitelný a vyhlašován bude každý rok.

Navzdory všem mým snahám a úsilí se mí nepřátelé a udavači spojili proti mně a činili to, co činili, a následkem toho blízcí se vzdalovali a vzdálení přicházeli, a jejich přáním a touhou bylo odsunout mne z rabínského postu.

XXVII. Přesto prvního dne měsíce Švat (roku 401 m.p.), což bylo přibližně čtvrt roku před ukončením mého sedmiletého období, jak je uvedeno výše, oznámili mi lidé z lodimířské

⁸⁵ Vyšnivec, dnešní Ukrajina

⁸⁶ Ostroh, Ukrajina

obce, že si mne zvolili i pro další tři roky. To popudilo mé nepřátele a závistníky, neboť mne nemohli ovládnout, a znovu proti mně zosnovali intriky a stále mne osočovali u vládce. Napsali denunciační dopis, pod nímž nebyl nikdo podepsán. Podstatou dopisů zaslaných vládci bylo, aby přikázal správci jmenovanému nade vším jeho majetkem v Lodimiru uvrhnout mne v opovržení a připravit mne o čest. A tyto záležitosti pohrdání a ponížení, chaos a marný a prázdňý křik, byly věci nevídané a neslýchané, dokonce i mezi dětmi Izraele.

XXVIII. Ve středu, v předvečer prvního dne měsíce Tammuzu roku 403 m. p. přijel do města Lodimiru kníže na pravidelnou návštěvu. Ještě před svým příjezdem poslal dopis, v němž mne varoval, že bych měl opustit místo, kde se nacházím. Ihned jsem se vypravil na cestu za svým vnukem, vzácným MWH Michaelem K“C, synem mojí ctnostné a zbožné dcery Rezl blahé paměti, jež byla provdána za vzácného a učeného MWH Ja‘akova Josefa K“C, hlavu ješivy ve svaté obci v Turijs‘ku, v lodimirském okrsku. Kníže dorazil v pátek, druhý den měsíce Tammuzu, a představení obce se snažili přimět ho, aby mi dovolil se vrátit a dal mi dobu šesti týdnů na to, abych odtud odjel i se svou rodinou. A nazítří, o svatém šabatu 2. Tammuzu, kníže odcestoval odtamtud do Varšavy, a já jsem se v pokoji vrátil do svého domu, v úterý pátého dne měsíce Tammuzu, tj. toho dne, který jsem určil jako postní pro sebe a všechny své potomky až na věky. Byl to den velikých starostí a lítosti nad tou událostí, nehodí se zaznamenat jej do knihy.

XXIX. Ještě další velká rána mého života přišla v pondělí, třetího dne měsíce Menachemu, kdy zemřela moje ctnostná a zbožná dcera, již se žádná na zemi nevyrovná, paní Dobriš, památka její budiž zachována na věky a její duše budiž svázána do svazku živých. To ještě prohloubilo mou sklíčenost a zvětšilo můj žal, Bůh se nade mnou smiluj.

Pravdou je, že tři hlavní židovské obce psaly židům obce svaté Lodimiru povzbuzující

dopisy, aby posílili svá srdce a pomohli mi, zvláště představení a starší ze čtyř zemí Polska, kteří se právě nacházeli na shromáždění v Lublinu⁸⁷. Napsali dopisy do čtyř předních obcí ve Volyňsku, aby nebyli neteční a odvrátili hněv výše zmíněného knížete vůči mně. Přesto se mi doneslo, že se kníže vrátí z Varšavy domů přes Lodimir. Mé srdce se chvělo jak listí stromů v lese.⁸⁸ Toho času byla doba svatby mého vnuka, velkého znalce Tóry, jenž byl i mužem moudrým a zbožným, jménem po mém otci Natan (byl synem mojí dcery, ctnostné Nisl blahé paměti, jež byla provdána za Wolfa Slawise SGL); Natan si bral za manželku svou vrstevnici, pannu Hanele, dceru gaona MWH Mošeho, předsedy rabínského soudu a hlavu ješivy ve svaté obci v Chelmu⁸⁹, jenž byl synem gaona MWH Metra, předsedy rabínského soudu a hlavy ješivy v Brisku Litevském, syna představeného obce KHRR Šaula Wahla blahé paměti. Do Chelmu jsme vyrazili, já a můj syn, ve středu, jedenáctého dne měsíce Menachemu. Ještě než jsme vyjeli, dostalo se mi pomoci od statečného muže, HRR Mordechaje Šamaše, který hovořil důtklivě se zmíněným knížetem, a podařilo se mu, díky smilování Nejvyššího, budiž požehnán, obrátit jeho srdce k dobrému. Spolu s mužem přímým a osvěceným, rabínem Sadokem se tehdy domluvili, že pojede s HRR Mordechajem prosit o milost a promluvit k srdci samotného knížete mile a příjemně, aby byl jeho první dekret zrušen, zatímco se budu vracet ze svatby svého vnuka, abych se mohl vrátit do jednoho z měst, buď do Turijsku ke svému vnukovi, anebo ke svému synovi,

představenému MWH Avrahamovi SGL, jenž vedl ješivu ve svaté obci Šklov⁹⁰, rovněž v okrsku lodimírském.

XXX. A hle, v úterý, pětadvacátého Menachemu, jsem přijel do malé svaté obce Dubno a tam se mne místní lidé ptali, zdali jsem nepotkal HRR Mordechaje Šamaše, a já jsem jim

⁸⁷ Lublin – dnešní Polsko

⁸⁸ Iz 7,2

⁸⁹ Chełm – dnešní Polsko

⁹⁰ Szklów, Shklov, Škloŭ – dnešní Bělorusko

odpověděl, že jsem ho neviděl. Řekli mi však: „Dnešek je dnem dobrých zpráv, neboť hle, vyšel ti naproti a v ruce drží dopis napsaný a podepsaný vládcem, v němž stojí, že se smíš v míru navrátit do svaté obce Lodimiru, usednout na soudcovský stolec a vést svůj rabinát jako doposud.“ Když se rabi Mordechaj Šamaš dověděl, že jsem ho minul na cestě, vrátil se a přicestoval za mnou do Dubna, se slovy díky a chvály pro našeho Boha Nejvyššího, pro jeho milosrdenství. Mí nepřátelé mne nepřemohli a já jsem se navrátil domů hned nazítří, v předvečer šabatu. Asi za dva týdny poté přijel do Lodimiru kníže se svým synem, aby jej jmenoval místo sebe starostou. Ptal se na mne a řekl mi, ať na tomto místě žiji v pokoji až na věky.

XXXI. Ve čtvrtek, druhého dne Chol ha-moed svátků Sukkot, roku 404 m. p. (1634) se starší a představení svaté obce Krakova a jeho provincie, za pomoci Boží, usnesli, abych právě já byl u nich hlavou ješivy a předsedal jejich rabínskému soudu a přinášel jim světlo Tóry. V den Sukkot dostalo se mi z domu mé dcery Rivky, necht' žije, a jejího manžela MWH Hirše NRW, že bylo schváleno mé přijetí. Ve středu prvního dne Chol ha-moed a hned nazítří, ve čtvrtek druhého dne Chol ha-moed, byla věc odsouhlasena a skončila, jak nejlépe mohla. A poté, co jsem přijal dopis ustavující mne do krakovského rabinátu, odjel jsem se svou ženou, necht' žije, a se všemi ostatními z mého domu, s vnučkami Rezl a Nisl, dcerkami mojí zesnulé dcery Dobriš, Bůh mi pomoz, abych je šťastně vychoval až k svatbě a dobrým skutkům, amen. Pokojně jsme přijeli do svaté obce v Krakově, dne dvacátého osmého v měsíci Chešvanu, v úterý, a důstojně a uctivě jsme byli přijati.

XXXII. V předvečer svatého šabatu, kdy se četl oddíl Tóry Truma, přišli představení Krakova a ještě tři další vzácní starší obce, aby byl doplněn počet členů rady (poněvadž tři z nich tehdy nebyli přítomni). Na začátku večera po ukončení šabatu se shromáždili

a vzájemně se radili a jejich počet zcela naplnil poradní síň staré synagogy. A usnesli se na mém přijetí do funkce hlavy ješivy a předsedy rabínského soudu v celé provincii, pro všechny soudy náboženského práva. Přišli tři nejvyšší šamašové se třemi služebníky obce se zapálenými loučemi v rukou, aby mne zavolali na místo porady, abych tam přijal své šťastné zvolení. Když jsem přišel, povstali a řekli: „Hodně štěstí,“ a usadili mne na stolec.“

A nový parnas pronesl tato slova: „Hle, my jsme se usnesli jednohlasně, že není svatějšího nad našeho pána, a přijali jsme ho, našeho učitele a mistra, za předsedu rabínského soudu pro celou zemi, podle řádu, jenž je zapsán v knize obce, necht' ji chrání Bůh.“ Také já jsem k nim pohovořil krátce, ale za to obsažně, a požehnal jsem jim ve jménu Všemohoucího. A modlil jsem se k Bohu živému, aby mi dopřál vést je ve jménu Božím, necht' rychle sešle spásu Judě a Jeruzalému, aby nás utěšil dvojnásobně.

XXXIII. Vše, co se nachází v této listině, jsem napsal pro vás, když jsem se rozhodl ustavit postní den, a přitom jsem dosud nestanovil den radosti a veselí. Tedy nyní ustavuji onen radostný den na počátek měsíce Adaru, protože na začátku Adaru se máme radovat, a tak druhý Adar budiž oním dnem radosti pro všechny následující pokolení, pro mé syny a dcery, pro mé zetě a snachy a jejich potomstvo, až na věky. Neboť v tento den byla navrácena koruna na mou hlavu a stal jsem se předsedou rabínského soudu a hlavou ješivy pro velkou svatou obec Krakov a celý jeho okrsek. Budiž požehnan Všemohoucí, jenž mi určil, abych mu sloužil s celým srdcem a naplnil právem zákona tyto dny, ne pro získávání jmění, ale pro přímé směřování k Němu, až do příchodu spasitele, amen.

XXXIV. Hle, znamení roku, kdy byl nade mnou vynesena soud, jsou písmena Š F T, tj. tři písmena slova „rozsudek“. A znamení roku, kdy mi byla navrácena koruna cti, jsou DT, jež znamenají „zákon“. A zákon nám byl dán v radosti, veselí a dobrotě srdcí, amen.

Tak pravil Jom Tov zvaný Lipman, syn pána mého otce HRR Natana Leviho Hellera,
blahé paměti.

6. Závěr

Hellerova *Megillat ejva* se ještě před svým prvním vydáním stala četbou velice populární, což dosvědčují četné opisy, stejně jako brzké překlady do Juden-deutsch. Přitom jde o autobiografický spis, jaký nebyl ve své době ojedinělý; můžeme připomenout například paměti Glückel von Hameln (psané ovšem v Juden-deutsch) anebo megilly související přímo s Prahou, *Megillat purej ha-kelaim* Chanocha ben Mosese Alschulera z roku 1620 či *Megillat Šmu'el* z počátku století osmnáctého.⁹¹

V kontextu Hellerova díla se ani tak nejedná o jeho paměti jako takové, neboť až do chvíle Hellerova zatčení a uvěznění se o jeho životě nedovídáme nic. Megilla tedy měla jasný cíl; být předčítána potomky při vzpomínkové liturgii na výroční den a přitom podat výpověď o těžkých zkouškách a útrapách svého autora.

I když jako historický pramen nepřináší nic nového, je autentickou dobovou výpovědí o životě jednotlivce v době třicetileté války. Megilla je inspirována určitou událostí, kterou reflektuje s příslušnou mírou tendenčnosti. Ta v tomto případě spočívá v postavení židovských komunit té doby, v jejich závislém postavení na panovnické moci. Má tedy určitý zpravodajský ráz.

Žánrově jde o mezidruhový charakter vlastní příležitostné tvorbě. Tématicky je blízká jak zpravodajské próze, tak apologetickým spisům, ale literárně odpovídá a vlastně i přímo navazuje na náboženskou literaturu, biblickou knihu Ester. Žánrová klasifikace by odpovídala apologetické autobiografii, ale ve svých lyrizovaných pasážích i subjektivní zpovědi a nářku, blízké martyriologii.

Co se historických údajů týče, autor mohl kromě svých osobních zážitků čerpat fakta

⁹¹ Lieben, *Megillath Samuel*, p.308.

i z událostí mimo židovské prostředí, na což poukazují i některé výrazové prostředky a výpůjčky především z němčiny.

Z druhé strany je třeba poukázat na čerpání výrazového fondu z tradičních pramenů, již zmíněným musivním slohem, a z nepřerušené tradice hebrejsky skládané pobiblické poesie.

Po formální stránce se ukazuje, že text navazuje na elegie a pijjuty v českých zemích z 1. poloviny 17.století. Jednak tím, že Heller sám byl jejich tvůrcem, a jednak pojetím daného tématu, výběrem a aplikací výrazových prostředků v musivním stylu, pointování biblickými a učenými verši; to rovněž odkazuje nejen na středověké pijjuty, ale i na inspiraci základními znaky kallirského verše aplikovaného v sefardské literární sféře. Tyto se však *Megilat ejva* objevují jen na některých místech, a jakoby nahodile, což je patrně způsobeno tím, že se autor v první řadě soustředil na obsah svého vyprávění a teprve potom na formální stránku díla.

Megilat ejva je tak do jisté míry prozaickým pokračovatelem lyrickoepických elegií, a to jak pojetím dané látky a účelem jejího sepsání, tak i po stránce jazykové, aplikací jazykových prostředků i kompozičně.

Na druhé straně se však tento text, který imituje klasické hebrejské literární vzory (knihu Ester), lecčím i liší. Zejména po formální stránce je ovlivněn, ač v nevelké míře, raným barokním stylem, jenž se projevuje v kumulaci výrazových prostředků, která vytváří květnatý, až nepřehledně patetický projev, a v intenzivním rozšiřování zdrojů pro musivní styl mozaiky o talmudickou a středověkou rabínskou literaturu.

Záměrem českého překladu, jenž je stěžejní částí této diplomové práce, bylo představit toto drobné dílo jakožto pozoruhodnou osobní výpověď známého učenice, platnou i literární kvalitou svého zpracování.

Seznam použité literatury

Slovníky, encyklopedie, příručky

- ALCALAY, Reuben, *Milon ivri-angli šalem*, New York: Chemed Books 2000
- ARNOLD, Bill, *A Guide to Biblical Hebrew Syntax*, Cambridge University Press 2003
- CERMANOVÁ, Iveta, SCHEIBOVÁ, Michaela, *Hebrejské zkratky: Výsledky epigrafického výzkumu textilní sbírky ŽMP*, Praha ŽMP 2005
- EVEN ŠOŠAN, Avraham, *Milon Even Šošan mechudaš ve-me'udkan li-šnot ha-alpajim be-šiša krachim*, Hoca'at Am ha-Oved, 2006
- MOCNÁ, Dagmar, *Encyklopedie literárních žánrů*, Paseka, Praha, Litomyšl 2004
- NEUSNER, Jacob (ed.), *The Encyclopaedia of Judaism*, Leiden, Brill 2005
- NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Arje, *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, Praha, Sefer 1992
- SKOLNIK, Fred (ed.), *Encyclopaedia Judaica*, 2nd edition, Detroit, Keter Publishing House 2007

Pramenné texty, edice, překlady

- Bible, Písmo svaté Starého i Nového zákona*, Český ekumenický překlad, Ekumenická rada církví v ČSSR 1989
- HELLER, Shmuel, Yom Tov Lipmann Heller, *A chronicle of hardship and hope: An autobiographical Account by Yom Tov Lipmann Heller*, New York CIS 1991
- HELLER, Jom Tov Lipman, *Sefer Megilat ejva*, přívazek k Jesod Josef, Munkács 1895
- KISCH, Guido, *Die Megillat Eba in Seligmann Kisch's Übersetzung*, RDŽČ, vol. I, 1929

LIPSCHITZ, Chaim Uri, ROSENSTEIN, Neil, *The feast and the fast: the dramatic personal story of the Tosfos Yom Tov Zt"l*, New York, Maznaim publishing corporation 1984

ŠEDINOVÁ, *El male rachamim ve-chesed azur. Kroměřížská selicha – 26. červen 1643*, Roš Chodeš – Věstník ŽNO, 55, 1993, s. 6–7

ŠEDINOVÁ, Jiřina, *Rabi Lipman Heller – Pražský purim*, Roš Chodeš – Věstník ŽNO, 55, 1993, s. 8–10

ŠEDINOVÁ, Jiřina, *Šelomo Efrajim Luntschitz: Červíčku Jákobův, neboj se. 2. Adar 5371*, Roš Chodeš – Věstník ŽNO, 54, 1992, s. 6–7

ŠEDINOVÁ, *Pražská selicha Jom Tov Lipmana Hellera z roku 1621*, Roš Chodeš – Věstník ŽNO, 56, 1994, s. 1

TEITELBAUM, Samuel, *The scroll of enmity*, strojopis v ŽMP (70.602), 1936

WRESCHNER, Ja'akov Jerucham (ed.), *Megilat Ejva mrškbh"g rabejnu Jom Tov Lipman Heller...*, Jerušalajim 1999

Ostatní literatura

CARMI, T. (ed.), *The Penguin book of the hebrew verse*, The Penguin Books, London 2006

ČECHOVÁ, Marie, *Současná stylistika*, Praha, Lidové Noviny 2008

DANON, Abraham, *Quelques Pourims locaux*, Revue des Etudes Juives, vol. 54, Paris 1907

DAVIS, Joseph Maurice, *Yom Tov Lipmann Heller – portrait of a seventeenth-century rabi*, Oxford, The Littman Library of Jewish civilization 2004

GOODMAN, Philip : *The Purim Anthology*, Philadelphia, The Jewish Publication Society, 1988

KLEMPERER, Gutmann, *The rabbis of Prague: a History of the Rabbinate of Prague from the Death of Rabbi Loewe B. Bezalel to the present (1601 – 1897)*, Separát z Historia

Judaica, Moravská Ostrava 1950

KLEMPERER, Gutmann, *Pražský rabinát*, Praha, Sefer 2008

LIEBEN, Salomon Hugo: *Megillath Samuel*, RSDŽ Roč.9, 1938, p. 307-342

PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha, Sefer 1993

PUTÍK, Alexandr, *Příběh z barokní Prahy*, Židovská ročenka na rok 5764 (2003-2004), s. 19-33

SADEK, Vladimír, *From the MSS Collection of State Jewish Museum in Prague*, JB XIII, no. 2, 1977, p. 74–95

SIXTOVÁ, Olga, *O svitku / Form of the scroll*, Katalog k výstavě ŽMP, ŽM Praha 2006

STERN, David, Mirsky, Mark Jay, *Rabbinic Fantasies – imaginative narratives from classical hebrew literature*, New York, The Jewish Publication Society, 1990

ŠEDINOVÁ, Jiřina, *Autoreferát dizertační práce, Hebrejská lyrickoepická poezie v českých zemích v 1. pol. 17. stol.*, Praha 1989

ŠEDINOVÁ, Jiřina, *Hebrejská lyrickoepická poezie v Českých zemích v 1. polovině 17. století*, Praha 1989

ŠEDINOVÁ, Jiřina, *Hebrew Lyrico-epic poetry of the 17th century in literary context of Bohemia and Moravia*, JB XXVI, 1990, no. 2, p. 84–101

Resumé

Tématem této diplomové práce je překlad a komentář spisu v klasické hebrejštině *Megillat ejva* židovského učence, talmudisty a rabína Jom Tov Lipmanna Hellera (1579 – 1654). *Megillat ejva* (Svitek protivenství) byla napsána roku 1645 a dochovala se jak v manuskriptech, tak v tištěných vydáních, a to v hebrejštině i v překladu do Juden-deutsch.

Svým žánrem *Megillat ejva* spadá k žánru tzv. rodinných, nebo lokálních svitků, které se přes Středozeří dostaly do střední Evropy, kde se vyvinuly ve specifický žánr rodinných megill. Smyslem těchto místních svitků bylo, aby byly předčítány ve výroční den události, která je v nich zanesena. Jednalo se většinou o událost záchrany celé obce, anebo jednotlivce. To je případ i svitku *Megillat ejva*, v níž autor autobiograficky líčí události z roku 1629, které se váží k jeho pražskému působení, kdy byl obžalován za hanobení křesťanství a odveden do Vídně a tam před císařským dvorem nespravedlivě odsouzen a uvězněn. O intrikách, jež byly proti němu zosnovány, stejně jako o dalších protivenstvích, které se mu staly bezprostředně po propuštění, apologeticky vypráví až do svého jmenování rabínem v polském Krakově, kde již zůstal a působil až do své smrti.

Žánr lokálních rodinných svitků ve střední Evropě je ovlivněn, anebo volně navazuje na jinou literární tvorbu židovských autorů 17. století, a to sice na selichot a kinot, které byly rovněž skládány k výjimečným událostem. Z biblické literatury je pak inspirován především knihou Ester.

Cílem této diplomové práce bylo předvést věcný překlad do češtiny, který by byl po obsahové stránce co nejbližší originálu, ale jazykem, který by nebyl příliš archaizující. Zároveň se *Megillat ejva* představuje jako dílo, které bylo již v době svého vzniku nesmírně populární a svými četnými vydáními, jazykovými verzemi a všeobecnou rozšířeností daleko přesáhlo své původní poslání rodinného svitku.

Summary

The subject of this thesis is the commented translation of the work in classical Hebrew *Megillat Eivah*, by Jewish scholar, talmudist and rabbi Yom Tov Lipmann Heller (1597 - 1654). The *Megillat Eivah* (The Scroll of enmity) was written in 1645 and has survived like a manuscript and like a printed publication in both, Hebrew and Yiddish versions as well.

Megillat Eivah belongs to genre of so called family or local scrolls, which came across the Mediterranean area to the central Europe where they developed into a specific genre of family scrolls. These family scrolls had to be read to the community on a day of remembrance of the incident which they had mentioned, the redemption of the community or individual. This is the case of *Megillat Eivah*, where the author autobiographically describes events from 1629, when he was accused of blasphemy and then escorted to the Kaiser's court in Vienna and there condemned and imprisoned.

About all intrigues and other adversities against him Heller narrates until his appointment to the rabbi's court in Krakow, Poland, where he stayed until his death.

The genre of the local scrolls is in the central Europe influenced or loosely continues another literary work of Jewish seventeenth-century authors, selihot and kinot which were also composed occasionally. In biblical context they are inspired by another megillah, the book of Esther.

This thesis aims to present factual translation from Hebrew to Czech language, which would have been as much close to the original version as possible, but not very archaic. Along with that *Megillat Eivah* is presented like a work which was in time of its creation very popular and by numbers of its editions, language versions and by its big distribution highly exceeded its message of the family scroll.

